

YLLÄTTYMISIÄ: ANTROPOSKENEN PARANOIA JA TIEDON TILANTEINEN ONGELMA

JOHDANTO

Tieto tekee aina vallankumousta. Ellei se enää törmää mihinkään, se on lakannut olemasta tietoa. – Samuli Paronen, *Maailma on sana*, 2000 [1974], s. 68.

Hegemonisen käsitteen tunnistaa ehkä siitä, että vahinko on jo tapahtunut. Keskustelu antroposeenista on viime vuosina kasvanut räjähdysmäisesti ja alkanut ulottua paljon luonnontieteellisiä lähtökohtiaan laajemmaksi. Antroposeenin tapahtuma on erottamaton sen tietämisestä. Noel Castree (2015) kirjoittaa antroposeenin ympärille muodostuneista episteemisistä yhteisöistä tapahtumapaikkana tai näyttämönä (*Anthroposcene*), jossa antroposeenista keskustellaan ja jossa se käsitteenä ja diskurssina jäsentää tiedon tilaa. Antroposeeniin viitataan yhä moninaisemmissa konteksteissa tieteistä taiteisiin, uutisoinnista arkisiin keskusteluihin. Käsite on vakiintunut ja toimii eri yhteyksissä niin hedelmällisesti, että virallinen geologinen epookinmääritys tuntuu toisijaiselta. Geofyysisen antroposeenin kohtalon ratkaisemista odotellessa käsite elää omaa elämänsä, ja määrityksen detaljeilla tuskin tulee olemaan suuremmin vaikutusta siihen, että *olemme jo antroposeenissa*. Että vahinko on jo tapahtunut tarkoittaa näin ollen sitä, että niin eksplisiittiset ja implisiittiset viittaukset käsitteeseen *kuin antroposeenista vaikenemisetkin*

tulkitaan enenevästi antroposeenin ajatuksellisessa kontekstissa.

Tähän ajattelun ja tiedon maisemaan, antroposkeneen¹, sisältyy varsin kirjava joukko tulokulmia. Jamie Lorimerin (2017) hyödyllisessä katsauksessa nousevat esiin antroposeenista inspiroituneet (luonnon)tieteelliset kysymyksenasettelut, intellektuaalinen ajanhenki, ideologiset provokaatiot, uusista ontologioista käytävä keskustelu sekä tieteisfiktio. Luonnontieteellinen käsitteenmäärittelystä käyty keskustelu on pysynyt antroposkenen ytimessä, mutta erityisoiikeutta (luonnon)tieteellä ei ”antroposeeniin” ole (ks. myös Eronen ym. 2016). Käsite elää elämänsä erilaisissa konteksteissa, joissa viittaussuhde luonnontieteisiin saa moninaisia muotoja yhteiskuntatieteellisestä kriittisestä dekolonisoivaan praksiin ja taiteellisista nyrjäytyksistä suurellisiin tieteisfiktioproduktioihin. Antroposeenia kritisoidaan, sitä hyödynnetään, sille keksitään variaatioita – käsite elää tuotteliasta elämää ”karismaattisena megakategoriana” (Reddy 2014) jäsentäen uusiksi erilaisia ajattelun tapoja antroposkenen ”transkontekstuaalisessa vyyhdissä” (King 2014; myös Lorimer 2017, 118). Samalla se kantaa mukanaan omaa perintöään.

Epäilemättä monet tekijät selittävät antroposeenin suosiota. Ennemmin kuin käsitteen toiminnasta eri konteksteissa, olen tässä kuitenkin kiinnostunut sen toistojen uusintamasta kontekstista ja tiedon tekemästä performatiivisesta työstä antroposkenen sisällä. Erityisesti

huomio keskittyy *episteemiseksi taakoiksi* kutsumiini tiedon rakentumisen ja jäsentymisen kannalta väistämättömiin – mutta monesti luutumissaan ja rutinoitumisissaan ongelmallisiin – kantamuksiin. Metaforana taakkaisuus viittaa painavaan kuormaan, mutta tieto myös toimii taakoiksi miellettyjen toistojen, hiljaisuuksien, viittausten ja liikeratojen varassa. Käsitteen asiayhteydestä toiseen kantava toiminta on merkki myös tehokkaasta epämääräisyyksien, erilaisuuksien ja selittämättömyyksien unohtamisesta, vaiennuttamisesta tai käsittelemisestä. Pyrkimyksenäni on tutkia tiedon performatiivisuutta: sen maailmoja luovaa työtä (Law & Urry 2004), joka korostaa erottamattomuutta ontologisten ja epistemologisten kysymysten välillä. Episteeminen on aina jo ontologista, jäsentämässä tiedon käytännöissään maailmaa uuteen uskoon. Episteemisillä taakoilla tarkoitan siis niitä toistojen, viittausten ja hiljaisuuksien käytäntöjä, jotka mahdollistavat (performoivat) merkityksen mutta myös rajavat ja ehdollistavat sen mahdollisuuksia toimia maailmassa. Taakat siis kuvaavat mielekkään merkityksen, ajattelun ja kommunikation horisonttia, joka tiedon käytännöissä ja tietämisen tapahtumassa uusinnetaan ja joka tulevia tietämisen mahdollisuuksia jäsentää. Tieto toimii taakkansa avulla ja taakkanaan.

Vaiivhkaisia episteemisistä taakoista tekee niiden liukuva ja tarkkaa erittelyä kaihtava luonne, eli tiedon perustava kiinnittymättömyys tai leikki (Derrida 2001). Tämän valaistamiseksi on tarpeen tarkentaa huomiota tietämisen liikkeisiin käytännöissä: herkistyä sille, miten tieto toimii, mihin se perustuu, miten se liikkuu ja miten se asioitaan toimittaa. Tällaista tiedon liikkeistä kiinnostunutta ja huolta kantavaa lähestymistapaa voi ajatella Donna Harawayn (2016) tavoin tiedon vaikeuttamisena tai vaivaamisena (*to trouble*) ja tämän vaikeuden kanssa viipylynä (*staying with the trouble*), tai varhaisemman Harawayn (1988) tavoin tilanteisena tietona, feministisen objektiivisuuden harjoituksena, joka perustuu paikantuneisuuden, osittaisuuden ja ei-viattomuuden tun-

nustamiseen (ks. myös Vehviläinen 2015). Lähestymistapaa voi ajatella myös Eve Kosofsky Sedgwickiltä (2003) ammentaen pyrkimyksenä herkistyä tiedon affektiivisuudelle ja ruumiillisuudelle, sille *työlle jota ajattelu meissä tekee*, ei pelkästään diskursiivisille rekistereille ja rationaalisten aikomusten ohjastamalle tietotyölle. Antroposeenin merkitsemän olemassaolon prekarisoitumisen aikana tämän herkistymisen tarkoitusta ei tarvitse hakea kaukaa: se on tiedon ongelmaistamista yksinkertaisesti siksi, että ongelma merkitsee etiikan mahdollisuutta hereilläolona, tarkkaavaisuutena ja laajentuneina toimijuuden mahdollisuuksina (esim. Gibson ym. 2015; Gibson-Graham 2011; Puig de la Bellacasa 2012).

Etsin siis tässä artikkelissa tapoja ongelmaistaa² antroposkenen episteemisiä liikkeitä: Mitä väliä on sillä, miten antroposeeni(ss)a tiedetään? Tutkimusta johtaa ajatus siitä, että tietoteoreettisella reflektiolla voi olla paljonkin annettavaa jos ja kun ollaan kiinnostuneita hyvän elämän ja kuoleman rakentamisen mahdollisuuksista antroposeenin nopeasti muuttuvassa ja monilta osin karmaisevan väkivaltaisessa kontekstissa. Tapamme tietää antroposeenin merkitsemiä muutoksia esimerkiksi visuaalisten kuvausten, kriittisten analyysien tai luonnontieteellisten mallinnusten avulla saattavat kantaa mukanaan sellaisia episteemisiä taakkoja, jotka hyvin konkreettisesti järjestävät poliittisia ekologioita entistäkin hierarkkisemmiksi ja väkivaltaisemmiksi. Tietynlaisten asiantuntijatietojen legitimoiminen toisten kustannuksella, tavat rajata toimijuutta vain ihmisiin, tunnustettujen tietojen ja hallinnan käytäntöjen likeiset tai erottamattomat suhteet ja representaatioiden kolonialistiset kaiut ovat ehkä näkyvimpiä esimerkkejä tällaisista taakoista. Vaiivhkaisempia voi jäljittää tutkimalla sitä, miten tieto liikkuu ja liikuttaa. Tieto tuntuu käytännöissä. Ongelmaistaminen on *toisintietämisen* mahdollisuuksien tunnustelua ja edistämistä, sellaista tietämistä, joka tarkkaavaisesti kyseenalaistaen avautuu omien perustojensa työstämiselle. Eriytyisen kutkuttavan tästä episteemisestä työ-

sarasta tekee se, että monet antroposeenin kannustimet tuntuisivat ohjaavan nimenomaan *väheksymään* tietämisen tapoihin kohdistuvan ongelmaistamisen merkitystä (”Maailma on tulella – hiiteen sinä ja sinun tieto-opilliset kysymyksesi!”). Poliittis-ekologisen hävityksen ja intersektionaalisen väkivallan oloissa pyrki- mykseni ei ole kuitenkaan itsetarkoitukselli- nen. Koska elämme tietäen ja tiedämme eläen, on tiedon etiikan työstämisessä kysymys juuri elämän kokoisista asioista.

Artikkeli etenee seuraavin askelmerkein. Avaan ensiksi hieman seikkaperäisemmin antroposeenin käytävää keskustelua eli antro- poskeneä tarkoitukseni nostaa esille epo- kaalisen ja globaalin ajattelun käytännöissä performoituja taakkoja. Antroposeenin kä- sitteeseen ja siihen usein nivoutuviin tietämi- sen tapoihin kriittisesti suhtautuvat ajattelijat muistuttavat, että aikakausi on ristiriitojen ja erontekojen maisemaa – ja että tieto ei ole viatonta aikakauden kuvausta, vaan se aina jo osallistuu poliittis-ekologisten todellisuuksien rakentamiseen tietynlaisiksi. Tämän jälkeen pureudun hiukan syvällisemmin antroposke- nessä havaittuihin episteemisiin taakkoihin feministiteoretikoiden Donna Harawayn ja Eve Sedgwickin avustuksella. Erityisesti Sedg- wickin (2003, 124–151) kirjoitus *paranoideista* tietämisen tavoista ja asemoitumisista avaa kiinnostavalla tavalla antroposeeniajattelun itseään ruokkivia tendenssejä. Yhdistettynä Harawayn (1988) tarkasteluun *totalisoivasta* tiedosta tämä keskustelu tiedollisesta para- noiasta auttaa ymmärtämään antroposkenen suurten tarinoiden viehätystä ja voimaa, mut- ta myös niiden mukanaan kantamaa suuresti ajatteleminen episteemistä taakkaa. Artikkelin lopuksi pohdin sellaisten tietämisen tapojen mahdollisuutta, jotka ottaisivat tiedon ongel- man tosissaan työstön kohteeksi. Harawayn *tilanteinen* tietäminen ja Sedgwickin *repara- tiivinen* tietämisen tapa osoittavat tietä sellai- siin tiedon ongelmaistamisen tapoihin, joiden myötä antroposeenin myllertämä maailma avartuu eettis-poliittiselle toimijuudelle.

TAAKKOJA: ANTROPOSKENE

JA ONGELMAINEN TIETO

Ihmiskunnan fossiilitaloudella ja maanmuok- kauksella on planetaarisia, geologista mitta- kaavaa uusiksi nyrjättäviä vaikutuksia. Tämä antroposeenin perusajatus mullistaa parhail- laan niin tieteitä, taiteita kuin yhteiskuntaa laajemmin. Fossiilikoneen jyskyttäessä myös yhteiskunnalliset analyysit järjestyvät uusiksi: luonnon tuho ja tuotanto sekä elämän edel- lytysten jatkuminen nousevat tutkimusase- telmien ytimeen. Yhteiskuntatutkimus pyrkii muodostamaan toimivaa suhdetta geologiseen käsitteeseen ja ymmärtämään sen edellyttämiä siirtymiä tutkimuksen peruskäsitteissä ja ajat- telutavoissa (ks. Eronen ym. 2016; Toivanen & Peltari, tässä numerossa). Hegemoninen kä- site toimii jäsentäen uusiksi kaikkea sitä, mikä on ajateltavissa ja miten.

Antroposeeniin on suhtauduttu yhteis- kuntatieteissä varsin ristiriitaisesti. Monille käsite tarjoaa hedelmällisiä mahdollisuuksia ajatella uusiksi ihmisten ja ei-ihmisten suh- teita, sillä se pakottaa ekologisen huolen ja luonnontieteellisen ymmärryksen myös yh- teiskuntatieteellisen huomion keskiöön. Toi- saalta antroposkenen kriittisistä analyyseista on muodostunut jo oma alagenrensä, jossa kritisoidaan muun muassa epokaalisuuden sisältämiä oletuksia ja luonnontieteellisen määrityksen sopimattomuutta yhteiskuntien kuvaamiseen, antroposeeni-käsitteen sisältä- miä oletuksia yleisestä ja yhtenäisestä ”ihmi- sestä” toimijana, antroposkenen ja kolonisoi- van länsimaisen ajattelun erottamattomuutta sekä antroposeenin ”hätätilan” nimissä oikeu- tettavaa hallintaa (Crist 2013; Haraway 2016; Haraway ym. 2016; Malm & Hornborg 2014; Lövbrand ym. 2015; Swyngedouw 2015; Todd 2015; Yusoff 2016).

”Antroposeenin” transkontekstuaalinen hedelmällisyys on eittämättä siihen sisälty- vän nerokkaan yksinkertaisen abstraktion ja

etäännyttämisen ansiota. Yleinen ja yhtäläinen *antropos*, ”ihminen”³ tai ”Mies”⁴, toimii rajamalla ulos ja unohtamalla paljon. Ihmislajin ymmärtäminen geologisena voimana tarkoittaa eittämättä hedelmällistä maaperää tuohon lajisuuteen liittyvän vastuun käsittelemiseksi. Timothy Mortonille (2015, 9; suom. TA; korostus alkuperäisessä) ”antroposeeni” tarjoaa mahdollisuuden ajatella itseämme ”osana entiteettiä, joka on nyt *geofyysinen voima planetarisessa mittakaavassa*”. Tämä merkitsee Mortonille sellaista juonenkäännettä ”ihmisen” edistyskertomuksessa, jossa kertoja oivaltaa olevansa paitsi kertoja, myös tarinan traaginen rikollinen. Antroposeenin aiheuttaman kuuden massasukupuuttoaalton syyppänä ovat ihmiset: ”Eivät meduusat, delfinit tai korallit” (mt., 13).

Mortonille ”antroposeenin” anti on siinä, että ihmistä abstraktiona ei päästetä pahasta. Ihmislajisuus, jonka ei tarvitse olla ontillisesti annettua mutta jonka piiriin väistämättä lukeudumme, pakenee selkeitä määrityksiä ja sormella osoittamista. Kuitenkin tiedämme olevamme tuon entiteetin (tai mortonilaisittain, ”hyperobjektin”) osia, sen sisällä, ja vaikutuksistamme tietoisina olentoina vastuussa siitä. Eli ”ihmisyy” mahdollistaa mahdollisimman laajan ja jaetun vastuun nimenomaan olemalla kritiikille niin altis abstraktio: voimme järkeillä tiemme ulos yhtenäisestä ihmisyydestä, mutta silti olemme aina jo tuon ihmisyyden sisällä ja toiminnallamme on vaikutusta geofyysisessä mielessä. Tämä ei toki tarkoita sitä, että tilanne olisi hallinnassa, vaan vain että tietoisina, ja sikäli meduusoista ja delfineistä erilaisina, eliöinä olemme siitä vastuussa. ”Antroposeenin maailma on ihmisen muuttama mutta ei ihmisen vallassa”, kirjoittaa Johanna Lummaa (2014, 284), mutta vastuuta toiminnasta emme pääse pakoon.

Abstrahointi, joka Mortonille on käsitteen suuri mahdollisuus, merkitsee monille muille ongelmallista käytäntöä. Kuten Andreas Malm ja Alf Hornborg (2014) osuvasti kuvaavat, ihmislaji on aivan liian abstrakti kategoria

fossiilitalouden ja ilmastonmuutoksen syiden ja seurausten tarkkaan kuvaamiseen ja paikantamiseen. Heidän mukaansa ”antroposeeni” on hyvä termi jääkarhuille, sammakkoeläimille ja linnuille, jotka yrittävät selvittää, mikä laji tuhoaa heidän elinympäristöjään, mutta ihmisten kesken yleisestä ja yhtäläisestä antropoksesta johdettu termi on omiaan mystifioimaan ja jähmettämään poliittisesti (mt., 6). Niin ”kapitaloseeni” (Moore 2016) kuin muutkin käsitteen toisinnot (Bonnieuil & Fressoz 2016) ovat yrityksiä ymmärtää, kohdistaa ja poliitoida prekarisoituvien elinolojen syitä ja seurauksia ”antroposeenia” paremmin.

Claire Colebrook (2017) puolestaan korostaa ”antroposeenin” tuottavan etuoikeutetun ja fetisoidun eronteon ”ihmisen” ja kaiken muun välillä ja häivyttävän samalla mittakaavan ja paikantuneisuuden kysymisen mahdollisuuksia: sen pohtimista, *kenen* antroposeenista on kysymys. Antroposkenelle leimallinen logiikka siis pyrkii hallitsemaan ja hävittämään muiden erontekojen mahdollisuutta. Jos tästä logiikasta halutaan pyristellä irti, on Colebrookin mukaan hylättävä myös utooppinen ajatus antroposeenin jälkeisestä ”ihmisestä”, joka insinööriaitojensa avulla viimeinkin havahtuu muuttamaan itseään ja johtaa muun luomakunnan pelastukseen. On siis tunnistettava ja torpattava sekä antroposeenin suureen kertomukseen sisältyvä musertavan yhtäläinen syyllisyys että syyllisyyden mukana kulkeva ihmisen ”pöyhkeyden” (Tsing 2015, 19) ja ”lajijylpeiden” (Alaimo 2016, 144) eetos.

Donna Harawaylle (2016) ongelman muodostaa koko se tarinoiden kudelman, johon ”antroposeeni” kytkeytyy ja jonka perinnettä se jatkaa. Tarkkaavainen, ei-elitistinen ja ei-ihmiskeskeinen ajattelu on hänen mukaansa ”antroposeenin” yhteydessä hankalaa, sillä käsite ohjaa ajattelemaan historiaa Suurena Tarinana: peräkkäisinä, itsessään suhteellisen homogeenisina ajanjaksoina, ei ristiriitaisten ja kilpailevien tarinoiden ja historioiden moninaisuutena (mt., 49). Koko antroposeeni-kehys toimii tästä näkökulmasta tarinankerronnalli-

sena työkaluna, joka toistaa vavahtelematonta tarinaa ”ihmisen” historiasta.⁵ Tarinan voima perustuu paitsi maapallojärjestelmätieteen ja muiden luonnontieteiden kehitykseen myös vallitseviin puhetapoihin suhteessa globalisaatioon, kapitalismiin, kehitykseen, moderniin ja niin edelleen (mt., 45). Haraway huomauttaa myös, että kriitikoiden antroposeenille esittämät vaihtoehdot, kuten ”kapitaloseeni”, jota hän itsekin käyttää, perustavat suosionsa monesti samankaltaiselle suurten tarinoiden tenholle (mt., 50). Kuten Armiero ja De Angelis (tulossa) toteavat, suuret tarinat ovat antroposeenin myötä tehneet paluun.

Antroposeenin suuri tarina kertoo geologisessa mittakaavassa varsin äkillisestä siirtymästä holoseenista ”ihmisen” aikaan. Siirtymää tavataan varsin aiheellisesti kutsua ”shokiksi” (Bonnieuil & Fressoz 2016) ja ”hätätilaksi” (Toivanen & Peltari, tässä numerossa). On kuitenkin kiinnostavaa, miksi tämä shokki ja hätätila julistetaan vasta nyt. Claire Colebrook (2016) korostaa antroposeenin tieteellisen määrittämisen takautuvuutta: epäselvyyttä saattaa olla vielä siitä, olemmeko geofyysikoiden mukaan antroposeenissa, mutta varmaa on että jos olemme, niin epookki on alkanut jo vuosikymmeniä tai -satoja sitten (alkuajan kohdaksi on nyt ehdotettu vuotta 1950).⁶ Tässä mielessä *olemme aina olleet antroposeenissa* – ainakin viimeistään viime vuosisadan puolivälistä lähtien. Colebrook (mt., 111) huomauttaakin, että juuri antroposeeniepookki planeetassa näkyvänä antropogeenisenä merkinä on se konteksti, jossa esimerkiksi niin suojea ja tasapainoinen luonto kuin edistyskertomukseen taipuva historiäkäsitys tulivat ajateltaviksi. Yksinkertaisemmin ilmaistuna: antroposeeni merkitsee sitä historiallisesti ainutkertaista (resurssiperustastaan ja tuhovoimastaan johtuen ei-toistettavaa) tilannetta, jossa heräämme siihen, että vahinko on jo tapahtunut – tai on ollut jo tapahtunut. Samoin tietomme antroposeenista on rakentunut antroposeenissa.⁷

Tässä mielessä antroposeenin viiveellä tulevat hätätilajulistukset kertovat niistä etuoi-

keuksista ja siitä normaalista, jotka itsessään ovat antroposeenin tuhoivoiman tuotteita ja syitä. Tiedon käytäntöjen paikantuneisuus, se kenen tai minkälajisesta näkökulmasta asiaa tarkastellaan, vaikuttaa niin antroposeenin väkivaltaisuuden kuin uutuudenkin kokemukseen. Tai suoremmin: poliittisen ekologian päänäpotkimat tuskin tarvitsevat ensisijaisesti uutta *nimeä* kokemalleen väkivallalle ja tekemälleen vastarinnalle – ja äärimmäisen uhanalaiset lajit kääpiösiasta kalifornianpyöriäiseen tuskin yllättyvät ihmislajin tuhoivoimasta. Kun yhteiskuntien fossiiliperustan ”naftistiset” (Salminen & Vadén 2013) napanuorat hapertuvat ilmaston lämpenemisen paineessa, ne tulevat hellittäessään näkyviksi ja tuntuviksi. Tällöin yllätykset on varattu niille, joiden autuaan tietämättömyyden jatkuva fossiilivoimin tehty työ on mahdollistanut.

Antroposeenin shokeeraavuus kertoo tiedon paikantuneisuudesta myös toisessa mielessä. Käsite ja siihen liittyvä planetaarisen hätätilan narratiivi muodostavat ”karismaattisen megakategorian” (Reddy 2014), joka paitsi toimii transkontekstuaalisesti myös kantaa mukanaan omaa kontekstiaan – episteemisiä yhteisöjään ja taakkojaan. Amiskwaciwāskahikanin (Edmontonin) métis Zoe Todd (2015) korostaa ”antroposeenin” menestyvän eritoten valkoisen eurooppalais-länsimaalaisen akateemisuuden insituutioissa, joissa tehdään jatkuvaa työtä eliitin ulkopuolisten ja erityisesti alkuperäiskansojen tietojen delegitimoimiseksi ja ohittamiseksi (ks. myös Haraway ym. 2016, 547–548; Sundberg 2014). Myös Harawaylle (2016, 49) yksi käsitteen merkittävistä ongelmista on sen merkityksellisyys ja käyttökelpoisuus ensisijaisesti sellaisten intellektuellien kannalta, jotka tulevat rikkaiden alueiden vauraista yhteiskuntaluokista.

Ei-idiomaattisena terminä ”antroposeeni” saattaa toimia eri paikoissa, tai jokapaikkaisesti, mutta paikallisten luontojen kannalta sen tekemä työ on vähintäänkin epäilyttävää. Bonnieuil’n ja Fressoz’n (2016, 102) ”angloseeni” valaisee tätä seikkaa.⁸ Monien ei-indo-

eurooppalaisten ja ei-teknologiakeskeisten kulttuurien kannalta antroposeeni (*avant la lettre*) on merkinnyt väkivaltaista repressiota ja sen vastustamisen ensisijaisuutta kulttuurien säilymiseksi. Paikallisia luontoja, joita ei ole leimannut fossiilisten polttoaineiden mahdollistama ajatus siitä, että paikallisuudella ei ole väliä, on ”vierauttaen” (Salminen & Vadén 2013) taivuteltu ja pakotettu angloseenin semioottis-materiaaliseen järjestykseen.⁹

Marisol de la Cadena (2016) tavoittaa tämän hyvin termillään *anthropo-not-seen*. Käsite kuvaa sellaisten kulttuurien (tai ”maailmojen”), jotka eivät jäsennä olemassaoloa(an) ihmisen ja ei-ihmisen välisen jaottelun avulla, pakottamista asettumaan tuohon jaotteluun. Samalla nuo maailmat kuitenkin kieltäytyvät kuolemasta, pistävät vastaan ja ovat yhdenmukaistavien käytäntöjen kannalta aina ylimääräisiä ja liikaa. De la Cadena kuvaa Perun Awajún-Wampís-kansoja vastaan poliisivoimin, luonnontuhoin ja investointipäätöksin käytyä hyökkäyssotaa, missä luonto-kulttuuri-erottelusta kieltäytyvät kansat pyritään alistamaan tuolle väkivaltaiselle erottelulle käytännössä. On välttämätöntä kysyä, millä tavoin antroposkenessä toisaalta uusinnetaan erontekoa luonnon ja kulttuurin välillä ja toisaalta vaietaan sellaisista kulttuureista, joille ”antroposeeni” julistuksena saattaa merkitä vain kolonisaation ja angloseenin väkivallan jatkumoa.

Antroposeenitieto ja -diskurssi eivät ainaakaan itsessään ja välttämättä asetu heterogeenisten maailmojen (De la Cadena 2016) tai pluriversaalisuuden (Sundberg 2014) puolelle, vaan ennemminkin antroposkenen ajattelun avaruus tuntuisi viettävän ”yhden maailman maailman” (Law 2015) performointiin. Antroposeeni toistaa usein paikantumatonta ja universaaliksi oletettua tarinaa luonnon ja kulttuurin erottelusta, joka *nyt* antroposeenin yleisellä ja yhtäläisellä hetkellä tulee kumotuksi ”ihmisen” aikaansaamien vaikutusten takia. Toisin sanoen luonto-kulttuuri-erottelua ei paikanneta tiettyjen kulttuurien ja tietämisen

tapojen hankkeeksi, vaan yleiseksi, ”moderniksi” kehityskulukuksi.¹⁰ Voidaan seurata Salmista ja Vadénia (2013) olettamalla, että luonnon ja kulttuurin erottelu niin käsitteellisesti kuin käytännöissäkkin on mahdollista vain jatkuvan fossiilisten polttoaineiden syötön avulla. Tämä syöttö mahdollistaa ajatuksen, että paikallisuudella, alueellisuudella ja luontojen ainutkertaisuudella ei ole väliä. Tästä näkökulmasta globaalin ja epokaalisen mittakaavan varaan tietonsa rakentava antroposkene saattaa kantaa muassaan naftistisia ja kolonialistisia episteemisiä taakkoja, joiden haastaminen on tarpeen.

Antroposeeniin on siis syytä suhtautua epäilyksellä. Minkä tahansa käsitteen tavoin se on sekä hyödyllinen että hyödytön: se paljastaa jotain piilottamalla toista – mahdollistaa ja estää yhtäaikaaisesti. Ainakin osa antroposkenestä kantaa mukanaan ongelmallisia oletuksia, jotka juuri tunnistamattomuutensa vuoksi antavat pontta hankauksellisille tietämisen tavoille. ”Antroposeenin” käsitteellinen lupaus on siis kyseenalainen. Kathryn Yusoff (2016, 9) ehdottaa, että käsitteeseen voidaan silti suhtautua uteliaisuudella ja sen mahdollisuuksia tutkien, vaikka esimerkiksi antroposentrismien ja yleisen ja yhtäläisen ”ihmisen” taakat sitä niin voimakkaasti sävyttävät. Donna Haraway kirjoittaa, että ”[a]ntroposeeni on nyt väistämätön [käsite] ja se tekee hyvää työtä, mutta samalla se tosissaan tekee minut vihaiseksi.” (Haraway ym. 2016, 539; suomennos TA.) Voi olla hyvinkin arvokasta selvittää, miten hankalan käsitteen kanssa voidaan olla ja pysytellä, miten käsitettä kaikkine taakkoineen harjaannutetaan ongelmaitamaan ja millaisia uusia ajattelemisen mahdollisuuksia tämä hankala kanssaolo tarjoaa. Toisaalta kiinnostavaa on tutkia, miten episteemisten taakkojen kyllästävä tietämisen tapa on kyennyt yleistymään niin tehokkaasti – ja millaisia vaikutuksia tällä on ekologisen kanssaelomme ymmärrykseen. Feministinen tietoteoria tulee avuksi, kun etsitään vastauksia näihin kysymyksiin.

PARANOIAA: TOTALISOIVAN TIEDON

VIEHÄTYKSESTÄ

Tapoja lähestyä tiedon ongelmaisuuksia ovat tahoillaan pohtineet erilaisista feminismin ja tietenteorian perinteistä ammentavat Donna Haraway ja Eve Kosofsky Sedgwick. Harawayn (1988) *tilanteinen tieto* (*situated knowledge*) on pyrkimystä harjoittaa feminististä objektiivisuutta. Se asettuu vasten totalisoivaa ja jokapaikkaista tietoa sekä sellaista käsitystä objektiivisuudesta, joka rakentuu totalisoinnin varaan. Universaali ja totaali, paikaton ja sen ansiosta jokapaikkainen tieto on Harawaylle ”jumaltemppe” (*god trick*) (mt., 582), joka peittää oman paikantuneisuutensa jälkiä väittäen tietävänsä yleisesti ja ilman osittaisuuden ja puolueellisuuden painolastia. Paikantumatonta – tai paikantamatonta – tietoa on Harawaylle vastuutonta siinä mielessä, että sitä ei voi vaatia tilille (mt., 583). Ajattelen tätä paikantumattomuutta erityisesti itsestäänselvyyksien rakentumisena, kaikkena sinä mitä ei voi kyseenalaistaa, koska ei voida menestyksekkäästi osoittaa tuon tiedon kontekstisidonnaisuutta ja väistämätöntä osittaisuutta ja ei-viattomuutta. Paikantuneisuuttaan ja osittaisuuttaan tunnistamaton tieto ei kykene rehellisyyteen sen suhteen, miten se vaikuttaa, mistä ja kenen näkökulmista se tietää, ja mitä tuo tieto saa aikaan.

Esimerkiksi Stacy Alaimo (2016, 145) kritisoi antroposeenin visuaalisen kuvaamisen tapoja, jotka perustuvat näkökulman etäännyttämiseen. Antroposkenen ikoniset kuvat visualisoivat planeettaa halkovia teitä, tietoliikenneyhteyksiä, kauppa- ja asutusta vahvistaen ajatusta siitä, miten ”ihmisen” vaikutus on levinnyt joka puolelle.¹¹ Näin planeetta itse näyttäytyy jähmeänä taustana, josta ei-ihmiselliset toimijuudet, liikkeet ja elonkirjot on häivytetty pois. Samalla kuvien katsoja pysyy turvallisessa positiossaan ihailemassa/kauhistelemassa planetaarista kertomusta. Antroposeenin ikoniset kuvat eivät

pyydä mitään ihmiskatsojalta. Ne eivät esitä vaatimusta eivätkä osallista tai anele. Kuvat tekevät riskeistä, vaurioista ja kärsimyksestä huomaamattomia, sillä myrkylliset ja radioaktiiviset alueet tai ilmastopakolaisten liikkeet eivät [niissä] esiinny. Kuudennen sukupuutto-aallon maantiede ei ilmene. Perspektiivi on ennalta-arvattava ja rauhoittava, vaikka se väittää olevansa uusi ja mullistava. (Mt. 146; suomennot TA.)

Antroposkenen luontopolitiikan ytimessä on etäisyyden rakentaminen ja ajattelun tilan täyttämisen inhimillisellä, mutta myös affektiivinen työ, joka hätätilajulistuksista ja pelon vallitsevuudesta (ks. Cook & Balayannis 2015) huolimatta *suojele* ihmistä ei-inhimillisiltä ja affektiivisilta yllätyksiltä. Kuten Tim Ingold kirjoittaa vertaillen ”paikallisia” ja ”maapallon laajuisia” perspektiivejä, ei näiden ero ole ”hierarkkinen, mittakaavaan tai perusteellisuuteen liittyvä, vaan *laadullinen*” (Ingold 2003, 165; korostus lisätty). Maapalloajattelu tarkkailee korkeateknologisiin apuvälinein etäisyyden päästä, viileästä ”realismistaan” varmana, ilman aktiivista ja kouriintuntuvaa kanssakäymistä ”asutun maailman olioiden kanssa elämän käytännöllisissä askareissa” (mt., 166; ks. myös Law 2015).¹²

Siinä missä Haraway lähestyy tietoa tietentutkimuksen näkökulmasta, ammentaa Eve Sedgwickin feministinen tiedon teoria kirjallisuustieteestä. Sedgwickin (2003, 124–151) merkittävä essee paranoidista ja reparatiivisesta tietämisestä osuu kiinnostavalla tavalla lähelle Harawayn edellä kuvattuja pohdintoja, joissa totalisoiva ja tilanteinen tieto asettuvat vastakkain. Sedgwickin lähtökohtana on AIDS-kriisi, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kohdistuva rakenteellinen väkivalta sekä näistä tehdyt tulkinnat AIDSin vastaisessa työssä ja kriittisessä yhteiskunnallisessa ajattelussa. Sedgwickin kritiikki kohdistuu yhteiskuntatulkintojen ajatuksellisten työkalujen harventumiseen, joka on hänelle seurausta pa-

ranoidien lukemisen ja ajattelun tapojen yleistyminen. Nerokkailla liikkeillä hän osoittaa, kuinka paranoidit tiedon käytännöt pyrkivät laajentamaan omanlaistensa yhteiskuntatulkintojen tilaa sysäten syrjään muunlaisia tiedon muotoja.¹³

Keskeinen lähtökohta Sedgwickille on, että todennetut epäoikeudenmukaisuudet ja alistussuhteet yhteiskunnassa eivät itsessään määrää tuon todentamisen epistemologisia tai narratiivisia seurauksia (mt., 127). On erilaisia tapoja tietää, ja nämä tekevät erilaista työtä maailmassa. Hän on kuitenkin huolissaan kriittikin muotojen ja työkalujen yhdenmukaistumisesta, ehkä jopa automatisoitumisesta, jossa kriittinen suhtautuminen samastetaan niin tyystin paranoiin positioon, että muunlaiset kriittisen huomion ja lukutavan muodot vaikuttavat ”naiveilta, tekopyhiltä tai (toivotto-man) hyväntahtoisilta” (mt., 126; suom. TA).

Paranoidi tietäminen pitää sisällään erilaisia relationaalisia asemoitumisia tai liikkeitä, joista keskeisimpiä tässä yhteydessä ovat paranoian ennakoivuus, vahva teoria, negatiiviset affektit ja luottamus (tietynlaiseen) tietoon. Yllätykset ovat paranoiille kaikkein pahinta. Paranoidista asemoitumisesta käsin keskeistä on pyrkiä eliminoimaan yllätyksiä valmistautumalla jatkuvasti tulevaan – tätä tarkoittaa ennakoivuus. Antroposeenin kontekstissa ennakoivuus on pahamaineisen vaikeaa joh-tuen sosioekologisten olojen lisääntyvästä epävarmuudesta, kompleksisuudesta ja epälineaarisesta kehityksestä (ks. esim. Lenton 2011; Pelling & Dill 2010). Silti paranoia löytää reittinsä: urbaanin suunnittelun keskiöön nousseet ennakointi ja riskienhallinta tarjoavat tästä hyvän esimerkin.

Kate Dericksonin (2017) mukaan ympäri maailmaa suosituiksi urbaanin hallinnan ja suunnittelun avainsanoiksi nousseet ”smart city” ja ”resilienssi” ovat pyrkimystä ennakointiin monimutkaisissa adaptiivisissa systeemeissä, joissa muutokset, syyt ja seuraukset eivät ole käsitettävissä lineaarisesti. Sekä ”big datan” jokapaikkaiseen keräämiseen

ja hyödyntämiseen perustuva ”älykkyys” että systeemien kimmoisuutta ja palautumiskykyä korostava ”resilienssi” tarjoavat Dericksonin mukaan kiinnostavia välineitä ohjata ennakoitien kaupunkien suunnittelua, päätöksentekoa ja elämää. Hän korostaa kuitenkin tämän ennakoinnin kytkeytyvän uusliberaaliin ja postpoliittiseen hallintaan: kun onnistuneesti oletetaan konsensus tiettyjen normatiivisten tavoitteiden (esim. älykkyden, resilienssin, kestävyys) suhteen ja hallinta muodostetaan teknomanageriaalisesti tämän pohjalta, niin pyritään hallitsemaan ja ehkäisemään poliittisoinnin mahdollisuuksia (mt., 7–8; ks. myös Swyngedouw 2015; Walker & Cooper 2011).

Sosioekologisten olojen lisääntynyt epävarmuus – ikävien yllätysten lisääntynyt mahdollisuus – siis ohjaa hallintaa ottamaan käyttöönsä ennakoitikeinoja, jotka itsessään kyseenalaisin tavoin uusintavat ja uudistavat urbaanin hallinnan depolitisioivia perinteitä. Näiden ennakoititoimien tietämisen tapa laskee sen varaan, että uusien, jokapaikkaisien teknologioiden (”big data”) avulla voidaan saavuttaa antroposeenin epävakaisissa oloissa mahdollisimman käyttökelpoista ja luotettavaa tietoa, *jonka avulla varautua yllätyksiin*. Samalla varautuminen merkitsee yritystä ennalta tietäen tehdä mahdottomaksi kumouksellisuudessaan järkyttävät yllätykset.

Paranoidista positiosta katsoen yllätykset on siis ennakoitava tietämällä ne etukäteen, mikä näkyy antroposkenen konkreettisissa tavoissa hallita poliittis-ekologista muutosta mutta toisaalta myös esimerkiksi toivon rippeitä kyseenalaistavan skeptisyyden keskeisyydessä. Sedgwickin (2003, 130) mukaan paranoiilla ennakoivuudella on kuitenkin myös kiintoisa *menneeseen* aikaan kohdistuva taipumus. Koska huonojen yllätysten mahdollisuus merkitsisi itsessään huonoa yllätystä, on huonojen uutisten oltava aina jo etukäteen tiedossa: emme saa tulla yllätetyiksi ajattellessamme menneisyyttä, nykyisyyttä emmekä tulevaisuutta. Paranoidi ei voi koskaan olla (ollut) tarpeeksi paranoidi. Tämän takia eri

tilojen ja aikojen vääjäämättömyksien tietäminen on paranoidille positiolle elinehto. Toivon ja Pelttarin (tässä numerossa) ansiokkaat huomiot antroposkenen historiankirjoituksen vääjäämättömyksistä ja ihmiskäsityksen universalisoinnista saavat tästä näkökulmasta kiinnostavan ristiinvalotuksen: vääjäämättömyksien tietäminen on tapa vastata antroposeenin tuottamaan epävarmistumisen uhkaan, mutta seurauksena on tietämisen tapa, joka tietää kontingenssia vastaan ja mahdollisuuksia kaventaen.

Konkreettisemmin tämä tarkoittaa sitä, että tietynlainen epokaalisuus ja globaalisuus kietoutuvat yhteen niin antroposeenin muutosten visualisoinneissa kuin yleisemmässä ajallistilallisessa diskurssissakin. Epokaalinen ajallisuus, jossa antroposeeni oletetaan yleisesti ja yhtäläisesti ”kaikkien” ajaksi, korostuu ja erilaisten ajallisuuksien mahdollisuus suljetaan pois. Yleinen ja yhtäläinen epookki merkitsee myös globaalia, planetaarista tilaa, jota leimaa etäisyyden päästä tiedetty ja kuvattu epävarmuus.

Doreen Massey'n esittämät huomiot globaalistumisen ja moderniteetin tilallistamisesta tarjoavat kiinnostavan vertailukohtan antroposkenen episteemisen taakan pohtimiseen. Massey'n (2008, 110–111) mukaan tilallisten erojen esittäminen ajallisella jatkumolla on tyypillistä erilaisille edistyskertomuksille. Tämän toimenpiteen seuraukset eivät kuitenkaan typisty tilallisen ulottuvuuden häivyttämiseen vaan ovat paljon monimutkaisempia:

yhtä aikaa olemassa olevien (toisin sanoen tilallisten) erojen asettamisella aikajatkumolle on huomattavia seurauksia. Niistä tärkein on, että se tuhoaa keskustelun kohteena olevien *tosiasiallisten erojen* merkityksen ja koko laajuuden – tai ainakin kaventaa niitä. [...] Tästä on oltava se seuraus, että todellisen tilallisuuden tunnistaminen edellyttää *suurempien erojen asteiden* sekä *erilaisten erojen* tunnistamista: on nähtävä monia ainakin jonkinasteisesti toisistaan riippumattomia kulkusuuntia, joita ei voi yksinkertaisesti palauttaa yhden lineaarisen

kertomuksen osiksi. Todellisen tilallisen ajattelun myötä alkaa nousta esiin sekä *erilaisten tarinoiden* että *todellisen erilaisuuden* mahdollisuus. [Korostukset lisätty.]

Toisin sanoen tarvitaan ajallistilallista moninaisuutta ja sitä mahdollistavia tietämisen tapoja, jotta olemassaolevasta erilaisuudesta voidaan saada tarkempi ote palauttamatta kehityskulkuja yhteen tarinaan – koski se sitten modernia, globaalia tai antroposeenia. Vääjäämättömyksien ja yhdenmukaisuuden sijaan on kyettävä tietämään todeksi kontingenssia ja erilaisuutta.

Juuri ajallistilallisen moninaisuuden mahdollistamiseksi Haraway (2016, 100) ehdottaa, että ehkä hyödyllisempää olisi ajatella antroposeenia rajatapahtumana kuin aikakautena. Ajatus on peräisin Scott Gilbertiltä (Haraway ym. 2016, 540), joka korostaa, että alkaneen geologisen aikakauden sijaan tulisi puhua geologisesta tapahtumasta. Gilbert vertaa antroposeenia tapahtumana suurimman osan dinosauruksista sukupuuttoon tappaneeseen liitukauden joukkosukupuuttoon ja planeettamme historian suurimpaan tunnettuun joukkosukupuuttoon, permikauden joukkotuhoon. Hänen mukaansa antroposeeni on joukkotuho tapahtumana transitiovaihe johonkin, josta emme vielä tiedä (mt., 541). Huolena eri kriitikoilla tuntuu olevan antroposeenin käsitteen liiallinen viettäminen kohti ennalta- ja puolestatietämisen käytäntöjä: käsitteen epokaalinen luonne ohjaa ajattelemaan isosti, korostamaan murtumakohtia suhteessa edeltävään epookkiin, holoseeniin, (unohtaen tilallisajallisen variaation) sekä ikään kuin täyttämään maailmaa koskevan mielikuvituksen valmiilla, suurten käsitteiden ja edistyskertomusten historiaan kytkeytyvällä sisällöllä. Jos *kaikki* tapahtuu nyt antroposeenissa, niin mitä tuo tapahtumisen konteksti merkitsee tapauskohtaisuuksien kannalta?¹⁴

Paranoidin ajattelun oleellinen piirre on myös Sedgwickin ”vahvaksi teoriaksi” kutsuttu tietämisen tapa. Psykoanalytikko Silvan

Tomkinsilta ammentavan käsitteen keskeinen lähtökohta on ajattelun ja affektiivisuuden sitoutuminen toisiinsa: ajattelu on aina ruumiillis-affektiivista, ja vain osin tiedostettua. Teorian ”vahvuutta” ei mittaa sen kyky ”välttää negatiivisia affekteja tai löytää positiivisia, vaan sen *organisoiman alan laajuus ja topologia*”. (2003, 134; korostus lisätty; suom. TA.) Tieto pyrkii performatiivisesti organisoimaan maailmaa itsensä kuvaksi. Vahva teoria laajentaa tietämisensä alaa jatkuvasti, mahdolluttaen yhä uusia ilmiöitä selitystensä piiriin, ja laajenemisen keskeinen edellytys on jatkuva abstrahointi, jonka avulla yksityiskohdat asetetaan osaksi laajempaa selityskokonaisuutta.

Vahvuus on saavutus, sillä se kertoo teorian toimivuudesta eri yhteyksissä, ja selittämiskyvyyllä on vinha affektiivinen viehätysvoimansa. Mutta sillä on myös hintansa: teorian selitysten huomaamaton tautologisuus. Abstrahointikyvystä seuraa helposti selitysten viettäminen ennalta tiedetyn toteamiseen ja uusintamiseen, ei huomiokyvyn tarkentuminen maailmojen heterogeenisuudelle ja kokemusten ainutkertaisuudelle. ”Vahvuus” näyttätyy paranoidista positioista saavutuksena, koska maailman ilmiöiden eittämättömästä heterogeenisuudesta onnistutaan suurta valppautta osoittaen löytämään keskeisimmät signaalit, joista abstrahoiden voidaan näyttää toteen teorian oikeus ja toimivuus (mt., 135). Rajaamatta tautologisuutta lähtökohtaisesti vain vahvan teorian ominaisuudeksi Sedgwick korostaa kuitenkin, että tautologisuuden vahvuus tuossa teoriassa liittyy juuri sen organisoiman alan laajuuteen, sen kykyyn löytää mahdollisimman erilaisista tilanteista vahvistusta oletuksilleen.

Jos antroposkeneä ajatellaan vahvojen teorioiden kenttänä, niin ehkä väijäämättömyyksien keskeisyydessä ei ole kysymys vain siitä, että kertoisimme yksiä tarinoita toisten kustannuksella. Pikemminkin kyseessä saattaa olla tiedon taipumus organisoida itseään niin, että sen toistuva tautologisuus naamioituu saavutukseksi. Ero on siinä, että vahvoissa tietämisen tavoissa on piirteitä, joiden avulla

ne onnistuvat suojautumaan vertailtavuudelta suhteessa muihin tietämisen tapoihin. Ne alkavat vaikuttaa vähemmän tarinoilta tai käsitämisen tavoilta muiden joukossa ja toimivat ennemminkin itsestäänselvänä ja realistisena pohjana, jonka päälle ”tarinoita” kerrotaan (vrt. Law 2015). Tässä mielessä tulisi panna tarkasti merkille millaista ”realismia” antroposeeniin kytkeytyvät tietämisen tavat ujuttavat – ottaa huomioon epookin määrittelyn perusta luonnontieteellisessä tiedossa ja teknologisen, länsimaisen maailmankatsomuksen taipumus jakaa maailma luonnontieteellisten tosiasioiden ja ihmistieteellisen poliittisuuden kategorioihin (vrt. Castree 2015). Millaiselle empirialle ja politiikalle avautuu mahdollisuuksia, kun konteksti jäsennetään antroposeenin epokausalisuudesta ja globaalisuudesta kertovan, vavah-telemattoman realistiseksi¹⁵ oletetun tiedon avulla?

Sedgwickin (2003) nostaa paranoidin tietämisen piirteitä esiin myös negatiivisten affektien keskeisyyden. Lähtökohtana on se, että paranoidi ja reparatiivinen ajattelun tapa ovat molemmat tapoja reagoida maailman muserutumiseen ja ahdistukseen (ks. myös Hanson 2011). Jos reparatiiviselle otteelle keskeistä positiivista affektiteoriaa voi kuvata nautinnon etsimisenä ja negatiivista affektiteoriaa tuskan ehkäisemisenä, niin kumpikaan näistä ei lähtökohtaisesti muodosta toista oikeampaa tai realistisempaa suhtautumistapaa koettuun tuskaan (Sedgwick 2003, 138). Mutta näiden erot ovat Sedgwickin mukaan siinä, että etsimisen motiivit ovat teorioissa erilaiset, ja siinä, että negatiivinen affektiteoria kiistää affektiivisen motiivinsa ja voimansa ja naamioituu *totuudeksi* (mt., 138). Negatiivisten affektien vaivihkainen vallitsevuus tulee siis ymmärtyksi realismina siinä mielessä, että sillä on suurempi tai vähemmän ”värittyneet” suhde todellisuuteen ja totuuteen. Ennakoivana tietämisen tapana paranoia suhtautuu tuohon todellisuuteen uhkakuvien ja niiden ennalta tietämisen avulla, uusintaen ja matkien koettuja uhkia omissa käytännöissään.

Antroposkeneen heijastettuna kiinnostavaa tässä on eritoten se, että koska ymmärrämme olevamme antroposeenin sisällä (sen ajassa ja tilassa), niin on aina lähtökohtaisesti parempia/suurempia syitä epätoivoon ja ahdistukseen kuin toivoon. Antroposkene rakentuu erityisesti hätätilaa ja Suurta kiihdytystä (*Great Acceleration*; ks. Toivanen ja Pelttari, tässä numerossa) korostavien visuaalisten ja diskursiivisten käytäntöjen varaan. Cookin ja Balayannisin (2015) tavoin pidän tätä pelon ja hädän affektiivisen rekisterin varaan rakentamista ongelmallisena, mutta eri syistä kuin he: he rakentavat pelkokriittisen argumenttinsa sen varaan, että pelko on huono toiminnan motivaattori. Itse en tuomitsisi pelon ja hädän affektiivista rekisteriä tykkänään, sillä miellän negatiivisten tunteiden kanssa kulkemisen ja työskentelyn välttämättömänä edellytyksenä radikaalimmalle ekologiselle kanssaelolle (ks. Macy & Johnstone 2012; Morton 2015). On kuitenkin syytä kiinnittää huomiota näiden voimakkaiden negatiivisten affektien itseään ruokkivaan kierteseen ja erityisesti siihen, millä tavoin ne saattavat ennalta rajata mahdollisuuksia rakentaa elämisen arvoisia, haluttavia todellisuuksia (vrt. Alaimo 2016).

Jos tieto kytkeytyy tiiviisti negatiivisten affektien yhteyteen, kuten katastrofaalisten ympäristömuutosten kohdalla on jo tapahtunut, niin herää kysymys siitä, *millaista* todellisuutta tuo yhteys rakentaa: mitä ilmiöitä se auttaa havaitsemaan, minkä olemassaolosta kertomaan ja mitkä se ohittaa turhina tai väistämättömän riittämättöminä? Jos ajallistolallinen totalisointi ja selitysten alan jatkuva laajentaminen kietoutuvat yhteen negatiivisten affektiivisten positoiden vallitsevuuden kanssa, onko uhkana paitsi se, että tiedämme jo etukäteen joka paikassa ja ajassa olevamme tuomittuja häviämään, myös se, että elämisen ja kokemisen arvoisia, positiivisten affektien täyttämiä todellisuuksia on vaikea nähdä ja rakentaa? Kysymys ei siis ole siitä, että pitäisi löytää keinoja välttää negatiivisia affekteja ("Positiivisella psykologialla antroposeenin ahdistusta vastaan!") vaan

siitä, että jo positiivisten affektien mahdollisuus ylipäättään saattaa antroposeenin väkivaltan keskellä edellyttää tietoista työskentelyä ja kamppailua.

Toki paranoiדי tieto näkee jossakin sentään toivoa. Sedgwickin (2003) viimeisenä esiin nostama paranoiדיn tiedon piirre on, kenties yllättävästi, sen vakaa luottamus (tietäntyyppiseen) tietoon: paranoiדי laskee toiveensa selitystensä tehokkuudesta kurjuuksien paljastumisen varaan (mt., 138, 141). Tämä merkitsee paranoiדיn luottamusta siihen, että kriittinen huomio epäkohtiin ja niistä toittaminen, asioiden oikean laidan selittäminen muille sekä olojen huonontuminen kunnes "ihmiset vihdoon ymmärtävät" toimivat maailman muuttamiseksi paranoiדיn toivomaan suuntaan.

Antroposkeneen heijastettuna tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että riittävän laajan ja syvällisen ympäristötoiminnan synnyttämisessä luotetaan hätätilanarratiiviin ja hädän paljastumisen pelastavaan vaikutukseen: "Viimeinen oljenkorsi on se, että ihmiset vihdoon havahtuisivat, heräisivät!" Havahtumisia eittämättä tarvitaan. On kuitenkin huomattava, että luottamus paljastumisen tehokkuuteen edellyttää, että aluksi paljastuksen kohde on piilossa. Esimerkiksi ajatus ihmisten havahtumisesta väkivaltaan edellyttää oletusta siitä, että väkivaltaa ei entuudestaan nähdä tai koeta ainakaan riittävässä määrin, riittävän akuutisti (mt., 140). Koska olemme aina jo eläneet takautuvasti määritetyn antroposeenin poliittisessä ekologiassa, on mielenkiintoista pohtia ensinnäkin sitä, miten on mahdollista, että antroposeeniin kytkeytyvä väkivalta on kyetty piilottamaan (itseltämme) kaikki nämä vuosikymmenet (ottaen huomioon vaikkapa laaja tietoisuus ympäristökonflikteista ja kolonialistisesta alistuksesta). Voisiko olla, että nimenomaan vallitsevissa antroposeenin tietämisen tavoissa, jotka itsessään ovat rakentuneet ainakin osittain antroposeenin synnyttäneistä aineksista, on jotakin kognitiivista dissonanssia tukevaa ja uusintavaa?

Toisaalta on pohdittava sitä, perustuuko toimimattomuus ylipäättensä piiloisuudelle ja siten toiminta paljastumisen mahdollisuudelle. Voisiko toiminnan puute olla enemmän sitä, että ihmiset välittävät liikaa ja liian syvästi, kuin että he eivät välitä? Millaista, kenen tai minkä kanssa tuotettua ja millä tavalla koettua tietoa ”meiltä” puuttuu, jotta havahtuisimme? Ja olisiko havahtumisen edellytysten hahmottamiseksi ongelmaistettava tietynlaisten tietojen ja tietämisen tapojen tuottamia etäännytyksiä, vääjäämättömyyksiä ja toivottomuuksia? Kenties antroposkenen luottamus rationaaliseen subjektiin on edelleen liian vankka, ja ehkä vaivihkaisemmat olemassaolon rekisterit (affektiivisuus, ruumiillisuus, asubjektiviisuus...) olisi otettava tosissaan epistemoisten taakkojen ongelmaistamiseksi ja toisintietämisessä harjaantumiseksi.

TILANTEITA: TOISINTIETÄMINEN

KÄYTÄNNÖISSÄ

Antroposkenen ja paranoian rinnastamisen tarkoitus ei ole syyttää antroposeenista keskustelevia vainoharhasta eikä pyrkiä kyseenalaistamaan sen merkitsemän poliittis-ekologisen epävarmuuden ja väkivallan keskeisyyttä. Antroposeeni on jo tapahtunut, eikä näin ollen tämän kirjoituksen tarkoituksena ole kritisoida tai esittää vaihtoehtoja antroposeenin käsitteelle. Edellä esitetyt huomiot voi lukea enemmän antroposeenikeskustelun sivuhuomautuksena ja tiedon taakkojen keskeneräisenä tunnusteluna kuin tarkkarajaisten ongelmien selvitystyön loppuraporttina.

Eve Sedgwick (2003, 130) painottaa, että hänen syynsä kyseenalaistaa paranoideja käytäntöjä eivät liity niiden ilmentämien epäilysten harhaisuuteen tai väärässä olemiseen, vaan niiden tekemään performatiiviseen työhön. Paranoidit käytännöt ovat *yksi tapa muiden joukossa* etsiä, löytää ja organisoida tietoa. Ne

eivät siis tarjoa ainutlaatuisen oikeellista tietoa, ja paranoidia tietämistä voivat näin ollen motivoida muut syyt kuin pyrkimys yksiselitteiseen totuuteen, esimerkiksi niiden totalisoivien taipumusten affektiivinen vetovoima. Mutta on syytä uskoa, että ne ovat kovin vaihtelunainen ja osittainen tapa tietää (kuten mikä tahansa muukin). Kuten Sedgwick kirjoittaa, ”[p]aranoia tietää joitakin asioita hyvin ja toisia huonosti” (mt., 130; suom. TA).

Hän korostaa niin ikään, että paranooidissa tietämisessä ei ole kysymys aukottomista strategioista eikä tietäjien persoonallisuuksista, vaan relationaalisista ja liikkeessä olevista positioista, asemoitumisista. Tässä(kin) kohtaa hänen analyysinsä tulee kiinnostavan lähelle Harawayn (1988, myös 1991; 184–201) analyysiä *tilanteisesta tiedosta*. Jos totalisoiva tieto on Harawaylle paikantuneisuutensa unohtavaa ja pimeävää tietoa, on tilanteinen tieto tätä vastoin osittaista, paikantunutta ja kriittistä. Sen vakuuttavuus ei perustu oletukseen jokapaikkaisuudesta eli universaalista pätevydestä, vaan nimenomaan kykyyn käsitellä omia puutteitaan ja riittämättömyyksiään. Tilanteinen tieto ei kaihdakaan (väistämätöntä) kytkeytymistä fyysiseen paikkaan, mutta paikantuneisuus merkitsee myös jotakin laajempaa: paikantumista ruumiiseen, sitoutuneisuutta ja sijoittuneisuutta, paikantumista suhteiden tilassa. Kuten Marja Vehviläisen (2014) käännösratkaisu *tilanteinen* implikoi, paikantuneisuus on erottamattoman tilallista ja ajallista (tila – tilanne).¹⁶

Haraway (1988) korostaa tilanteisen tiedon käyttökelpoisuutta, eli sitä että tietämisen tapana ja tiedon käytäntöjen sumana *se toimii*. Tämä tarkoittaa, että juuri tilanteisuutensa takia tieto mahdollistaa poliittista solidaarisuutta ja jaettuja epistemologisia keskusteluita (mt., 584). Tiedon osittaisuuteen kuuluu myös tietäjän väistämätön hajautuneisuus ajassa ja tilassa: paikantuneisuus ei tarkoita suljettua, kohtalonomaista paikallisuutta eikä kattavalle tulkinnalle läpinäkyvää hetkeä ”tässä ja nyt”. Juuri tiedon ja subjektin jakautuneisuuden ja ristiriitaisuuden myöntämisen takia voi toi-

sen kohdata niin, että nähdään yhdessä, sen sijaan että tietäjä väistämättä väittää olevansa tuo toinen, tietävänsä hänen puolestaan (mt., 586; ks. myös Rose 1997). Harawayn tietoteoreettinen lähestymistapa on luonteeltaan käytännöllistä ja osallistuvaa, ja se perustuu relationaaliselle ontologialle, jossa tietäminen on aina jo osallistumista ja kanssatietämistä (ks. myös Haraway 2016; Puig de la Bellacasa 2012). Väistämätöntä tai ei, osallistumisessa ja relationaalisessa kanssatietämisessä on mahdollista harjaantua lähestymällä tietoa eettisinä ja poliittisinä käytäntöinä.

Tilanteisen tiedon rinnalla voidaan ajatella Sedgwickin (2003) reparatiivista lukemisen ja ajattelemisen tapaa. Molemmat ovat keinoja tietää toisin ja siten jotakin muuta. Sedgwickille suhteisuus hahmottuu *performtiivisuuden* kautta. Kuten Harawayn tilanteisuus, Sedgwickin reparatiivisuus on eettinen ja episteeminen strategia: pyrkimystä tietää toisin, jotta voisi tietää hedelmällisemmin yhdessä toisten kanssa. Keskeistä on avoin suhde yllätyksiin, jotka paranoidista näkökulmasta on tiedettävä ennalta pois. Reparatiivisesta positioista lukeminen ja ajatteleminen merkitsee hellittämistä paranoidista yllätyksettömyyden pakosta: ”reparatiivisesti asemoituneelle lukijalle yllätyksen kokeminen voi tuntua realistiselta ja tarpeelliselta. Kuitenkin karmivien yllätysten mahdollisuus merkitsee myös hyvien yllätysten mahdollisuutta.” (Sedgwick 2003, 146; suom. TA.) Reparatiiviselle lukijalle on mahdollista, että tulevaisuus on erilainen kuin nykyisyys. Tämä merkitsee myös sekä syvästi tuskallista että tuskaa lievittävää, eettisesti ratkaisevaa oivallusta, että menneisyys olisi voinut tapahtua toisin kuin se tapahtui (mt., 146). Yllätymisen ja kontingenssin mahdollisuus kulkevat käsi kädessä.

Jos vääjäämättömyydet ovat seurausta paranoidista pyrkimyksestä ennakoita ja välttää yllätykset, on reparatiivisuus tietoista asemoitumista niin, että yllätykset tulevat mahdollisiksi. Vastaavasti Haraway (1988, 593) korostaa tilanteisuutta niin ikään tietoisena asettumise-

na sellaiseen osittaisuuteen ja paikantuneisuuteen, jotka merkitsevät maailman toimijuuden ja ”itsenäisen huumorintajun” tunnustamista. Maailma ei ole tietäjän hallussa, mikä tekee yllätyksille ja ironialle tilaa tiedontuotannon ytimeen (mt., 594). Antroposeenia voikin näin ajatella yllätysten ja ironian aikakautena, jossa ”ihmisen” vaikutuksen vuoksi ei-inhimillisen toimijuuden moneus ja ihmislajin monilajisuus (ihomme sisäpuolinen ja sen rajoista piittaamaton lajikirjo) itsessään asettuvat ongelman ytimeen (esim. Alaimo 2010; Haraway ym. 2016, 541; Morton 2015; Yusoff 2015).

Antroposkenen paranoia merkitsee sellaista yleistynyttä affektiivista asemoitumista, jota raskauttaa valikoivien representaatioiden asemoiminen ”realistiseksi” (eli representatiivinen tietokäsitys) ja näiden nivoutuminen tiiviisti negatiivisten affektien yhteyteen: hätätila, pelko, lopunajat, ”ihmisen” tuhoivoimaan ”herääminen” (vihdoin!), opettelu kuolemaan (Scranton 2015), tilanteen toivottomaksi tietäminen turvallisen etäisyyden päästä (koskien niitä, joille *vasta* antroposeenijulistus merkitsee hätätilaa). Kuitenkin tiedon performatiivisuudesta kiinnostuneesta näkökulmasta juuri tietyntyyppeisten affektien ja tosiseikkoja vastaavaksi, ja sellaisena viattomaksi, oletetun tietämisen tavan kytkeytyminen näin tiiviisti yhteen herättää epäilyksiä.

Poliittis-ekologisen väkivallan ja epävarmuuden tunnistamisesta voi seurata erilaisia tietämisen strategioita, joita voi vertailla keskenään esimerkiksi Harawayn ja Sedgwickin käsiteparien avulla. Tämä harkinta ja ainakin jonkinasteinen valinnanmahdollisuus eri tiedon strategioiden välillä merkitsee hengähdystilaa, joka ei hyväksy vääjäämätöntä tai automaattista liikettä koetun tuskan ja sitä seuraavien episteemisten liikkeiden välillä. Toisin sanoen: ei ole pakko tietää tietyllä tavalla, ja erilaisia tietämisen tapoja voidaan arvioida paitsi niiden totuusarvon, esimerkiksi niiden tekemän työn, vaikutusten ja tuntumien avulla. Tiedot toimivat eri tavoin suhteissa ja ruumiissa. Jos sekä antroposeeni että kapitaloseeni viettävät apo-

kalyptisiin paniikkeihin, kuten Haraway (2016, 55–56) toteaa, niin niiden vastapainoksia tarvitaan ”tarkkaavaisia ajattelun, rakkauden, raivon ja huolenpidon käytäntöjä” (suom. TA).

Jonkinlaisia toisintiedon käytäntöjä olisi siten etsittävä, kysyen esimerkiksi: Miten ja kenen/minkä kanssa tiedetään? Miten tilanteisen ja reparatiivisen asemoitumisen avulla voidaan tuottaa sellaista tietoa, joka olisi uteliasta, kokeilevaa ja kannattelevaa – ja yllättymisissään rakentaisi antroposeenin oloihin konkreettisia, monilajisia turvapaikkoja ja elämisen arvoisia todellisuuksia? Miten tiedon ongelma pidetään auki niin, että sen taakkoja voidaan ongelmaistaa yhä uudelleen, ongelmaistamisen taidoissa harjaantuen? Vailla vastausta näihin kysymyksiin, haluan artikkelin lopuksi osoittaa joitakin lupaavia polkuja, joita pitkin kulkea kysellen.

Ensiksi, kanssätietämisestä: Anna Tsingin (2015) mainio etnografinen työ matsutakesienen ympärille kähertyvistä elämänmuodoista on avartava kanssätietämisen suhteen. Hän jäljittää sienä ympäri maailmaa kehittellen sellaisia ”huomaamisen taitoja” (*arts of noticing*), joilla modernien kehityskertomusten varjoon jääneitä aineksia, toimijoita ja tietämisen tapoja voi löytää. ”Ensimmäinen askel on tuoda uteliaisuus takaisin”, Tsing (mt., 6; suom. TA) kirjoittaa, jatkaen että kehityskertomusten yksinkertaistuksille vieras todellisuuden ”laikukuus” kaippaa totutusta poikkeavaa, moninaista tutkimusotetta.

Matsutake-etnografia onkin laikkujen sommittuma: sienet nivoutuvat kapitalismin tuotanto- ja arvoketjuihin, maisemien ja ekosysteemien häiriöihin ympäri maailmaa, ei-kapitalistisiin talouden muotoihin (mm. hoiva- ja lahjataloudet), sienitieteen kummallisuuksiin sekä tietysti sienten poimijoihin ja ihmettelijöihin ainutkertaisissa kohtaamisissa ympäri maailmaa.

Tsing irtaantuu kirjassaan eri tavoin yhdenmukaistavista oletuksista, kaikkitietävän tutkijan asemasta ja argumentin koherenssin tavanomaisista vaatimuksista kirjoittaen tarkoi-

tuksellisesti laikukasta etnografiaa. Itse-epäily, vaihtoehtoiset teoriat ja sellaiset kokemuksen kerrokset, joiden kuvaamiseen käsitteellinen tieto yltää kovin riittämättömästi, ovat kaikki läsnä hänen kirjoituksessaan ja kirjoittamisen tavassaan. Raja ”muodon” ja ”sisällön” välillä hämärtyy kuin huomaamatta. Huomaamisen taidossa tuntuu siis olevan kysymys paitsi avoimuudesta perinteisten ihmistieteellisten tulkintojen kannalta vieraille elementeille (esim. ei-inhimilliselle toimijuudelle ja ekologiselle tiedolle) niin myös antautumisesta tapauskohtaisuuksista yllättymisille: ”Vaikka opin kuinka paljon tahansa, [matsutaket] yllättävät minut” (Tsing, 6; suom. TA). Keskeistä on tarkkaavaisuus ja herkistyminen episteemisten taakkojen vaikutuksille ja vaihtoehdoille, valmiin tulkintakehikon organisoimien ilmiöiden alan pienentäminen. Samalla kysymys on sellaisten todellisuuksien etsimisestä ja tunnustamisesta, jotka menevät totalisoivalta ja paranoidilta ajattelulta lähtökohtaisesti ohitse.

Matsutakesienet tarjoavat yhden kanssa- ja toisinaajattelun aloituspaikan, mutta mitään ennalta-asetettuja rajoja tuskin kannattaa antaa sille, mistä ”järkevyyden nimissä” voi ajattelun aloittaa. Ehkä antroposeenin poliittis-ekologinen myllerrys antaa tässäkin suhteessa hyvän vinkin: tilanteessa, jossa emme ole koskaan olleet, on hyvä aloittaa mistä vain ja joka paikasta. Episteemisten taakkojen ongelmaistamisen ja toisintietämisen mahdollisuuksien sytykkeitä voi löytää esimerkiksi tulipesistä (Mikkonen 2013), rikkaruohoista (Hyvärinen, tulossa), perunoista (Alhojärvi & Bruun 2013), karhuista (Vadén 2006), matkailuyrittäjistä (Alhojärvi 2016a), kokeellisesta taiteesta (Salminen 2014) ja syvämeren lajeista (Alaimo 2016), mutta nämä ovat vain aloituspaikkoja ja jäljet johtavat joka suuntaan.

Tilanteinen tieto merkitsee tarkkaavaisuutta tiedon suhteille ja tietojen moninaisille vaikutuksille, vailla oletusta läpinäkyvästä tai metafysisessä mielessä läsnäolevasta tietävästä subjektista. Kuten Haraway (2016, 57) korostaa, totalisointien haastamisen tavoit-

teena on oltava ”kuumemman kompostin” kasaaminen ”vielä mahdollisille menneisyyksille, nykyisyyksille ja tulevaisuuksille” (suom. TA). Jos ja kun antroposeeni merkitsee eri lajien ja yksilöiden olemassaolon ehtojen radikaalia prekarisoitumista, tarvitaan tilanteisia huomaamisen taitoja, jotka pyrkivät korjaamaan, mitä korjattavissa on. Ei tule väheksyä tapoja kerätä palasia yhteen, sillä joka tapauksessa pirstoudumme aivan liian helposti ja liian usein (Hanson 2011, 113).

Antroposeenin tilanteisissa ja reparatiivisessa tiedon politiikassa ei siis ole kysymys vain uteliaisuudesta, vaikka tältä pohjalta tehdyt tutkimusretket tarjoavatkin kutkuttavaa luettavaa, vaan on pyrittävä käyttökelpoisuuteen: ongelmaista ja toisin tietäen osallistumaan hyvän elämän ja kuoleman edellytysten rakentamiseen yhdessä, monilajisesti, kaikesta huolimatta. Kiinnostavan lähtökohdan tälle tarjoaa J.K. Gibson-Grahamin feministinen talouden tosinajattelu. Lähestymistavan ytimessä on ”kapitalosentrisen”, eli kapitalismin ja sen ydinkategorioiksi ymmärrettyjen palkkatyön, rahavälitteisten markkinoiden ja yksityisyriyten ympärillä pyörivän talousdiskurssin kritiikki (Gibson-Graham 2006a) sekä tästä seuraava *moninaisen talouden* lähestymistapa (Gibson-Graham 2006b; 2008). Moninaisessa taloudessa kehitetään determinoiviksi oletettujen talouden voimasuhteiden ja valmiiksi tiedettyjen talouden ”lakien” ja ”realiteettien” sijaan kontekstisidonnaista ja erilaisuuden, ristiriitojen sekä eettisen neuvottelun kyllästävästä talouden maisemaa. Lähestymistapaan kuuluu sekä talouden tosinajattelun työkaluja että konkreettisia, kollektiivisia välineitä talouksien haltuun ottamiseksi jonkinlaisen jokapaikkaisen demokratisoinnin prosessissa (Gibson-Graham ym. 2013; ks. myös Alhojärvi 2016b).

Keskeistä tässä yhteydessä on huomata tällaisen taloustiedon tilanteinen ja reparatiivinen luonne, jota voi verrata antroposeenikerptomuksen suureen kertomukseen ja kapitaliseen alistussuhteisiin. Paranoidista tiedosta

kieltäytyminen avaa tutkimattomia mahdollisuuksia taloudessa, jota ei ole syytä olettaa kaksinapaisesti rakentuvaksi, keskusten ympärille jäsentyväksi tai ennalta tiedettyjen valtasuhteiden määräämäksi (vrt. Vainio 2002). Gibson-Graham rakentaa tietoisesti talouden ilmiöistä sellaista ”heikkoa teoriaa” (2006b; 2008), joka kieltäytyy tietämästä liikaa ja käärimästä ehdotuksiaan viattomien kuvausten kaapuun. Tiedon pitäminen ongelmaisena merkitsee jatkuvaa haastetta tietäjälle, ehkä eritoten talouden diskursiivisessa kontekstissa, jossa vahvat edistyskertomukset vallitsevat.¹⁷ Talouden ”tiheä kuvaus” (2014) ja ”erilaisuudeksi lukeminen” (2006b; 2008) kertovat sellaisesta taloudesta, jossa ”talouden” ja ”kapitalismin” perinteiset toiset (rahatalouden ulkopuoliset vaihdon muodot, palkaton työ, yhteisvauraus, ”työttömät” ja niin edelleen) otetaan talouden ajattelun lähtökohdaksi. Keskeinen on ei-kaksinapainen ”moninaisen talouden” käsite, jonka avulla olemassaoleva talouden moninaisuus rävytetään näkyville ja risteävien erontekojen jäsentämät toimijuudet avautuvat mahdolliselle.

Lähestymistapa ei siis lupaa vahvojen selitysten korvaamista toisilla vastaavilla eikä paikoilleen lukittuja toimintamalleja parempien talouksien rakentamiseksi, vaan jotain paljon pienempää ja vaatimattomampaa, ja juuri tämän ”heikkoutensa” (vrt. Sedgwick) kautta potentiaalisesti kumouksellisempaa, joskin täysin vailla takeita. Koska toimijuus on tässä katsannossa aina jo ristiriitaista ja paikantunutta, on lähestymistapa omiaan tukemaan tilanteista talouden haltuunottoa muuttuvissa ja ainutkertaisissa konteksteissa. Gibson-Grahamin työn pohjalta onkin versonut konkreettisia hankkeita, joissa otetaan taloutta yhdessä haltuun hyvin erilaisissa tilanteissa (ks. esim. Roelvink ym. 2015). Keskeistä on huomata, että tällainen tilanteinen politiikka saattaa juuri pienuutensa ja ketteryytensä ansiosta kyetä paitsi taloustietoa nyrjäyttäviin tutkimusasetelmiin myös talouden laajempaan politisointiin *toisenlaisten* mittakaavojen ja topologioiden avulla (esim. Safri & Graham 2015).

Tähdennän vielä, että tiedon ongelma ei ole kadonnut mihinkään eikä tietämisen ongelmaistaminen ole abstrakti akateeminen harjoite, vaan vaikutuksiltaan hyvinkin konkreettinen. Antroposeenissa maailma palaa, ja juuri siksi tiedolla ja tietämisen tavoilla on merkitystä. Ajattelu rutinoituu väistämättä ja tieto toistaa jo tiedettyä – eli pois episteemisistä taakoista ei päästä. Mutta tiedon ongelmaisuuksia voi harjoittaa eri tavoin, ja ongelmaisuuksia voi koetella ja niissä harjaantua, käytännöissä. On mahdollista tietää toisin, ja tuo toisenlaisuus saattaa hyvinkin olla paitsi tutkimusta rikastuttavaa, myös entistä kykenevämpää elinehtojen rakentamiseen antroposeenissa. On kysyttävä, miten ja kenelle/mille tieto toimii, mitä se tuottaa ja miten se käsittelee ongelmaisuuksiaan.

Kun antroposeenin poliittiset ekologioiden ja tietämisen tavat ohjaavat totalisoivaan ajatteluun, negatiivisten affektiivisten positioiden moninaistumiseen ja yhteennivoutumiseen ”realismin” kanssa, ennalta- ja etäältätietämiseen sekä tiedon itsensä käsittämiseen ongelmaistamattomana, on entistä enemmän syytä kiinnittää huomiota tiedon tapoihin liikkua ja liikuttaa. En ehdota paranoian tai totalisoinnin välttämistä kokonaan, sikäli kuin se olisi mahdollistakaan, enkä varsinkaan antroposeenin merkitsemän epävarmuuden ja

väkivallan väheksyntää. Pikemminkin kyse on herkistymisestä tiedon tilanteiselle ongelmalle ja mahdollisuudesta liikkua paranoideista ja totaalisista tiedoista myös pois päin, kohti yllätyksiä. Tutkimuksessaan pohjoisten luon- taistaloudessa elävien kansojen elämänehtojen ja -tapojen prekarisoitumisesta ilmastonmuutoksen kontekstissa Tero Mustonen (2009, 267) päätyy seuraaviin lohduttaviin ja haastaviin sanoihin:

Tie selviytymiseemme on olemassa. Se on takana/tulossa/edessä/nyt/ympäriällä. [...] Me olemme vielä täällä, osana ilman muutteita, huolimatta uraanikaivosvaltauksista, koskien patoamisesta ja avohakkuista.

Maailma on rikki, tieto on rikki, me olemme rikki – mutta rikkinäisten väkivallaton yhteiselo on kenties sellaista, mitä kohti voimme harjoittaa.

Kirjoituksen kirjoitusasu ja järjenjuoksua paransivat kommentteillaan merkittävästi Merja Hintsa, Pieta Hyvärinen sekä kaksi anonymia arvioijaa. Kiitos teille! Lisäksi haluan kiittää Tero Toivasta, Otto Bruunin ja heidän järjestämänsä Sosiologipäivien 2016 Valta antroposeenissa -työryhmän osallistujia tähän kirjoitukseen johtaneista päraryttävistä keskusteluista.

VIITTEET

1. Antroposkene on suomennokseni Castreen (2015; myös Lorimer 2017) *Anthroposcene*-käsitteestä. Castree (2015, 302) tarkoittaa käsitteellä niitä episteemisiä yhteisöjä, jotka kuuluvasti puhuvat planetaarisista mittakaavoista ja epokaalisista muutoksista. Lorimer (2017, 117) kutsuu antroposkeneä intellektuaaliseksi tapahtumaksi, joka kumpuaa maapallojärjestelmätieteen ehdotuksesta uuden epookin julistamiseksi, mutta ulottuu paljon tieteellistä keskustelua laajemmalle. Tässä artikkelissa antroposkene tarkoittaa sitä muuttunutta ajattelun ja tietämisen avaruutta, johon osallistuvat niin antroposeeniehdotuksen kannattajat kuin sen kriitikotkin. Esimerkiksi kapitaloseeni ja muut

käsitteen toisinnot ovat reaktioita antroposeenin tapahtumaan ja antroposeeni-viittaauksissaan uusintavat antroposkeneä. Pyrin antroposkene-suomennosratkaisulla paitsi tarjoamaan hyvän viittauspisteen antroposeenidiskurssin määrittämälle ajatteluvaruudelle, niin myös outouttaen viittaamaan käsitteiden kääntävyyden ristiriitoihin. Antroposeenin kääntävyyksien ja kääntymättömyyksien ajattelu suomeksi on nähdäkseni keskeinen, vielä pitkälti tekemättä oleva työnsarka. Ks. myös alaviite 8 jäljempänä.

2. Ongelmaistamisen käsite on yritys ongelmallistaa, mutta kuitenkin niin, että ongelmallistamisen prosessi itsessään – sen ottamat muodot, reitit ja affektit – asettuu epäiltäväksi ja, niin, ongelmalliseksi. On-

- gelmaistaminen kantaa outona käsitteenä mukanaan ongelmallistamista vähemmän negatiivisia sävyjä, joista pyristelen irti käsitteellistääkseni episteemiset ongelmat (potentiaalisesti) hedelmällisinä tekemisen tiloina. Donna Harawayn (2016) *making trouble* on lähestymistapani sukulaiskäsite. Harawayn ”troublen” tavoin minua kiehtoo ”ongelman” etymologia. Sanan alkuperä on epäselvä, mutta Häkkisen (2016, 828–9) mukaan jäljet johtavat kahteen suuntaan: toisaalta kohti ikivanhaa ”onkaloa”, haaraisia puita, puun haaroja ja muita ”mutkallisia tarkoitteita” – toisaalta taas kohti onkia-verbin johdosta ”ongitella”, joka eräissä murteissa merkitsi ”urkkia, ottaa selvää.” Kiehtova on tämä mutkallinen kieli ja siitä selvän ottamisen yritykset! Suomenkielisen ongelmaistamisen kirjallisuuden harvalukaiseen joukkoon lukeutuu onnekseni Tiina Vainion (2002) pieni feministisen talousajattelun klassikkoteksti. Vainion kehoitus pätee melko lailla tämänkin tekstin päämääriin: ”Ehdotan paikantumisen ongelmaistamista kaikelle sille, mitä taloustiede on tottunut pitämään omana ilmiönään, selviönä, jolle matemaattinen mallikone rouskuttaa itsensä oloisia kuvia niin kuin paremmasta ei olisi väliä” (83).
- Käytän tätä *antropos*-ihmistä lainausmerkeissä korostaakseni abstraktion performatiivisuutta. ”Ihminen” on semioottis-materiaalisten toistojen ja viittausten avulla rakennettava ja ylläpidettävä, jotta se voi toimia ymmärryksen ongelmattomaksi koettuna apuvälineenä ja antroposkenen tuotteliaisuuden edellytyksenä. Lainausmerkit pitävät termin epäilyttävänä.
  - Monissa feministisissä analyyseissä korostetaan antropoksen, *antroposeenin* tapahtuman ja antroposkenen sukupuolittuneita käytäntöjä ja tiedon tapoja (esim. Alaimo 2016; Grusin 2017; Haraway 2016; Yusoff 2016). Käytän tässä yhteydessä ensisijaisesti ”ihmistä” enkä ”Miestä”, paitsi kun analyysi selvemmin nojaa sukupuolittuneisuuden varaan. ”Ihmisen” epäilyttävien lainausmerkkien toivon muistuttavan myös sukupuolittuneisuudesta.
  - Koettelemuksineen ja lopunaikoineen kertomuksella on myös vahvat yhtymäkohtansa kristilliseen tarinan-kerrontaan, kuten Scott Gilbert (Haraway ym. 2016, 540) esittää.
  - Kansainvälisen stratigrafian komission Antroposeeni-työryhmä teki syksyllä 2016 suosituksensa, että antroposeeni lisättäisiin ”kansainväliseen stratigrafiseen kerrosjärjestykseen omana epookkinaan, jonka alkuaikajakohta olisi vuosi 1950” (Eronen ym. 2016, 43).
  - Tätä voi verrata Antti Salmisen ja Tere Vadénin ansiokkaaseen naftologiseen esseeseen *Energia ja kokemus* (2013), joka kertoo kokemuksemme aina jo olleen öljyn kokemusta.
  - Vaikka Bonneuil ja Fressoz (2016, 102) itse viittaavat käsitteellä lähinnä Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen suureen osuuteen historiallisista kumulatiivisista hiilidioksidipäästöistä, niin se voitaisiin tulkita myös laajempaan vihjeeseen siitä, millä tavalla kielet ja mielet kytkeytyvät yhteen ”ihmisen” tuhkoneistossa (joka on tiettyjen ihmisten koneisto, toisten tuho). ”Luonto kätkeytyy katoavaan kieleen”, kuten Pauli Pylkkö (2009, 196) toteaa (ks. myös Vadén 2000; 2006). Tämä kytkeytyy ”antroposeenin” käännösongelmaan. Kun Pylkkö (1998) kirjoittaa, että ”suomen kieli on vetäytymässä ja jättämässä meidät rauhaan toisiltamme,” niin ehkä ”antroposeenin” suomentamiseen tulisi suhtautua tämänkin erityisnumeron osalta ongelmaistaen. Mitä merkitsee ajatella antroposeeni(ss)a suomeksi? Tulisiko käsitettä käyttää sellaisenaan muistutuksena indoeurooppalaisen luonnontieteellisen teknojärjen ajattelutavasta vai kenties kääntää punnituin ehdoin suomeksi? Miiksi ja millä tavoin säilyttää kielen paikantuneisuus ja kääntymättömyys ongelmina suomenoksessa ja muodostumassa olevassa suomenkielisessä antroposkenessä?
  - Angloseenin näkökulma auttaa ongelmaistamaan myös liittolaisuussuhteita kiinnostavalla tavalla. Juha Torvisen kirjoituksessa musiikin ympäristöfilosofiasta on pieni, osuva huomio, joka tarkentaa tätä ongelmaisuuksia. Kun Timothy Morton (2007) ehdottaa (hyvin perustein ja suhteellisen hyvällä menestyksellä) ympäristöajattelun uudeksi sloganiksi kiteytystä *ecology without nature*, niin Torvinen kysyy, miksi emme voisi tämän sijaan pyrkiä ”luontoon ilman ekologiaa”? Ihmiskeskeisen ja subjektikähtöisen ”ekologian” kritiikki ja ei-indoeurooppalaisessa kokemuksessa elävä ”luonto” (vrt. *nature*) kääntävät Mortonin asetelman pääläelleen ja osoittavat, että ajattelun kielellä on eroa. Jos ei-luonnontieteellisten luontojen mahdollisuus otetaan todesta ja niitä pidetään vielä keskeisinä ”antroposeenissa” selviämisen edellytyksinä, niin ehkä myös liittolaisuudet suhteessa indoeurooppalaiseen ”ekoteoriaan” vaativat kielitietoista ongelmaistamista.

10. Juanita Sundberg (2014, 35) kirjoittaa tästä oivalta-
vasti posthumanismin dekoloniaalisessa kritiikissään.
Posthumanistisessa kirjallisuudessa ontologiseen erot-
teluun luonnon ja kulttuurin välillä viitataan *aivan kuin
se olisi universaali*. Eurosentrisen akateemisen viittaus-
järjestelmän toistaessa tätä paikantumaton tarinaa
jää tekemättä viittaukset toisenlaisiin, samanaikaisesti
olemassa oleviin käsitteellistuksiin, joita kehittävät niin
alkuperäiskansoihin kuuluvat tutkijat kuin dekoloniaa-
liset liikkeetkin.
11. Kuvahaku ”anthropocene”-hakusanalla antaa kiintoisan
otoksen antroposkenen vallitsevista visuaalisista
esityksistä.
12. Toki Ingoldin kaksinapaisessa yksinkertaistuksessa on
myös ongelmansa. Ehdotus siitä, että maapalloajattelu
olisi jotenkin crossa ”elämän käytännöllisistä askareista” ja ”asutun maailman olioista” unohtaa helposti sen,
kuinka globaalien perspektiivin ja totalisoivan katseen
tukena ja edellytyksenä on väistämättä valtava määrä
muiden inhimillistä ja ei-inhimillistä työtä ja osalli-
suutta (esim. koti- ja energiaorjat). Toisaalta kovin hel-
poltta vaikuttaa ”paikallisten” ja ”maapallon laajuisten”
näkökulmien erottelu toisistaan, aivan kuin nämä eivät
voisi samanaikaisesti tai vuorotellen vaikuttaa samassa
tietäjässä, subjektissa, ihmisessä.
13. Paranoidi/reparatiivinen-jaottelu ei ole ongelmaton,
kuten Sedgwickin esseestä käyty keskustelu osoit-
taa (ks. Hanson 2011; Love 2010; Wiegman 2014).
Keskeistä tässä on tehdä eroa sellaiseen yksilöpsy-
kologiseen näkökulmaan, jolle paranoia merkitsee
esimerkiksi ”luokiteltuja *asteita*, vakaita *rakenteita* tai
diagnostisia *persoonallisuustyypppejä*” (Sedgwick 2003,
128; suom. TA; korostukset alkuperäisessä). Sedgwick
korostaa psykoanalyttikko Melanie Kleinilta ja Silvan
Tomkinsilta ammentaan erilaisten ajattelun ja tunte-
misen tapojen liikkeitä, muutoksia, heterogeenisuutta
ja suhteita toisiinsa. Psykologinen ote tässä mielessä
ei merkitse pyrkimystä kokemuksen kattavaan loke-
rointiin ja selittämiseen, saati diagnooseihin, vaan
ennemmin huomion tarkentamista ajattelevien, toi-
mivien ja tietävien ruumiiden affektiivisiin suhteisiin
ja liikkeisiin. Subjekti ei siis Sedgwickin otteessa ole
suljettu (”yksilö”) vaan kanssaulija, eikä toisaalta affek-
tien heterogeenisuus ja muuttuvuus lupaa lopullisia tai
kontekstista vapaita selityksiä. Sedgwickin työ on näiltä
osin kiinnostavasti virittynyttä ekologiseen rekisteriin
ottamatta perinteisesti ymmärrettyjä ”ympäristökysy-
myksiä” analyysin ytimeen.
14. Ehkä eksplisiittisesti ”antroposeenia” kommentoivan ja
siihen perehtyvän kirjallisuuden lisäksi olisi tutkittava
myös vaihkeisempia käytäntöjä, joilla antroposeeni
ikään kuin itsestään selvästi kirjoitetaan ja tiedetään
tutkimusten, uutisten, poliittisen toiminnan tai taiteen
lähtökohdaksi. Antroposeeni toimittaa virkaansa ajallis-
tilallisena kehyksenä, jonka asettamisen jälkeen voidaan
alkaa puhua itse käsiteltävästä ilmiöstä. Mutta millaisia
oletuksia tullaan uusintaneiksi ja tunnustaneiksi tuon
kehyksen asettamisessa? Millaiset episteemiset taakat
kulkevat antroposeeni-kontekstin mukana?
15. Viitataan realistisuudella tässä yhteydessä tietoteoret-
tiseen ajatukseen, jonka mukaan tiedon luonne ja teh-
tävä suhteessa todellisuuteen on representationaalinen
(kuvaava ja edustava) ennemmin kuin performatiivinen
(tuottava ja mahdollistava). Kysymys tiedon poliitti-
suudesta ymmärretään kapeasti, koska tieto on ikään
kuin viatonta kuvausta todellisuudesta ja siinä mieles-
sä ”realistista”. Perustavanlaatuinen tiedon tuottava ja
vaintava luonne jää ongelmaistamatta kontekstisidon-
naisesti, paikantaen. Tällainen ”realismi” on usein vah-
va argumentti tietynlaisten vallitsevien tietokäsitysten
puolesta ja tietojen heterogeenisuutta vastaan (ks. esim.
Glass & Rose-Redwood 2014.)
16. Seuraan ”tilanteisen tiedon” käännösratkaisussa Veh-
viläistä (2014), jolle käsite tarkoittaa sitoutunutta
ja sijoitunutta, mutta paikallisuuden yli kurottavaa,
relationalaista ja ruumiillista tietoa yhteiskunnan ja
luonnon risteämissä. Etymologialtaan ”tilanne” on
uudissana 1900-luvun alusta, mutta periytyy vanhem-
masta, germaanisperäisestä ”tilasta” (Häkkinen 2013,
1313). ”Tilanteen” vanhoja konnotaatioita ovat myös
asiantila ja asema. Ehkä tilanteisuus onkin hedelmäl-
listä ajatella jonkinlaisena ajallistilallisena kohtana, ase-
mana ja asemointina elävien ja muuttuvien suhteiden
sommittumassa.
17. Kuten Gibson-Graham (2006a) korostaa, näitä
edistyskertomuksia löytyy sekä plus- että miinusmerk-
kisiä. Jos antroposkenen vallitseva edistysusko usko
vakaasti teknologisen kehityksen, liberaalin demokra-
tian ja edistysmielisen kapitalismin liittoon esimerkiksi
kiertotalouden tai vanhan kunnan *kestävän kehityksen*
nimellä, niin miinusmerkkistä edistysuskoa löytyy esi-
merkiksi kapitaloseeni-argumentin kannattajilta. Mo-

lemmille historia on evoluutiota aikojen, kehitysvaiheiden ja tuotantomuotojen sarjallisuudessa ja pyynnissä eteenpäin. Vain edistyksen ja historian lopun arvotus vaihtelee. Edellinen lisää annostustaan kuin viimeistä

päivää sellaisen (öljy)addiktin tavoin, joka ihan varmasti vihdoin huomenna lähtee vieroitukseen. Toinen taas odottaa vallankumousta, joka saapuu aina huomenna, yhtä varmasti kuin Godot.

KIRJALLISUUS

- Alaimo, Stacy (2010) *Bodily Natures. Science, Environment, and the Material Self*. Indiana University Press, Bloomington.
- Alaimo, Stacy (2016) *Exposed. Environmental politics & pleasures in posthuman times*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Alhojärvi, Tuomo (2016a) ”Merkkillinen hiljaisuusmatkailu. Toisintulkintoja hiljaisuudesta, luonnosta ja taloudesta”. Teoksessa Helmi Järviluoma ja Ulla Piela (toim.) Äänimäisessä. Kalevalaseuran vuosikirja 95. SKS, Helsinki, 99–116.
- Alhojärvi, Tuomo (2016b) ”Talouden toisinajattelun mahdollisuus: Katherine Gibsonin haastattelu”. *Versus-verkkojulkaisu* 7. http://www.ays.fi/versus-foorumi/versus-verkkojulkaisu/pdf/versus_7_5.pdf
- Alhojärvi, Tuomo & Otto Bruun (2013) ”Ajattelua perunan kanssa: Moninaisten talouksien ja ei-inhimillisen toimijuuden haasteita poliittiselle taloustieteelle”. Teoksessa Teppo Eskelinen ja Suvi Heikkilä (toim.) *Talouksien arvo*. SoPhi, Jyväskylä, 174–208.
- Armiero, Marco & De Angelis, Massimo (tulossa) ”Anthropocene: Victims, Narrators, and Revolutionaries”. *South Atlantic Quarterly*.
- Bonneuil, Christophe & Jean-Baptiste Fressoz (2016) *The Shock of the Anthropocene. The Earth, History and Us*. Käänt. David Fernbach. Verso: London.
- Castree, Noel (2015) ”Changing the Anthro(s)cene: Geographers, global environmental change and the politics of knowledge”. *Dialogues in Human Geography* 5(3), 301–316.
- Colebrook, Claire (2016) ”What is the Anthro-Political?” Teoksessa Tom Cohen ym. (toim.) *Twilight of the Anthropocene Idols*. Open Humanities Press, Lontoo, 81–125.
- Colebrook, Claire (2017) ”We Have Always Been Post-Anthropocene: The Anthropocene Counterfactual”. Teoksessa Richard Grusin (toim.) *Anthropocene Feminism*. University of Minnesota Press, Minneapolis, 1–20.
- Cook, Brian R. & Angeliki Balayannis (2015) ”Co-Producing (a Fearful) Anthropocene”. *Geographical Research* 53(3): 270–279
- Crist, Eileen (2013) ”On the Poverty of Our Nomenclature”. *Environmental Humanities*, vol. 3, 129–147.
- De la Cadena, Marisol (2015) ”Uncommoning Nature”. *e-flux journal* May–August.
- Derickson, Kate Driscoll (2017) ”Urban geography III: Anthropocene urbanism”. *Progress in Human Geography* OnlineFirst.
- Derrida, Jacques (2001) ”Structure, Sign, and Play in the Discourse of the Human Sciences”. Teoksessa Jacques Derrida, *Writing and Difference*, käänt. Alan Bass. Routledge, Lontoo, 351–370.
- Eronen, Jussi T., Lummaa, Karoliina, Toivanen, Tero, Lähde, Ville, Järvensivu, Paavo, Majava, Antti & Tere Vadén (2016) ”Kenen antroposeeni? Maapallojärjestelmätieteen paradigmanmuutos, ihmistieteiden antroposeeni ja käsitteiden moninaisuus”. *Kosmopolis* 46(4): 41–54.
- Gibson, Katherine, Rose, Deborah Bird & Fincher, Ruth (2015, toim.) *Manifesto for Living in the Anthropocene*. Punctum Books, New York.
- Gibson-Graham, J.K. (2006a) *The End of Capitalism (As We Knew It): A Feminist Critique of Political Economy*. University of Minnesota Press, Minneapolis. 2. painos.
- Gibson-Graham, J.K. (2006b) *A Postcapitalist Politics*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Gibson-Graham, J.K. (2008) ”Diverse economies: performative practices for ’other worlds’”. *Progress in Human Geography* 32(5): 613–632.
- Gibson-Graham, J.K. (2009) ”An economic ethics for the Anthropocene”. *Antipode* 41(s1): 320–346.
- Gibson-Graham, J.K. (2011) ”A feminist project of belonging for the Anthropocene”. *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography* 18(01): 1–21.
- Gibson-Graham, J.K. (2014) ”Rethinking the Economy with Thick Description and Weak Theory”. *Current Anthropology* 55(s9): 147–153.

- Gibson-Graham, J.K., Cameron, Jenny & Healy, Stephen (2013) *Take Back the Economy. An Ethical Guide for Transforming Our Communities*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Glass, Michael R. & Rose-Redwood, Reuben (2014, toim.) *Performativity, Politics, and the Production of Social Space*. Routledge, New York.
- Grusin, Richard (2017, toim.) *Anthropocene Feminism*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Hanson, Ellis (2011) "The Future's Eve: Reparative Reading after Sedgwick". *The South Atlantic Quarterly* 110(1): 102–109.
- Haraway, Donna J. (1988) "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective". *Feminist Studies* 14(3): 575–599.
- Haraway, Donna J. (1991) *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. Routledge, New York.
- Haraway, Donna J. (2016) *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Duke University Press, Durham NC.
- Haraway, Donna ym. (2016) "Anthropologists Are Talking – About the Anthropocene". *Ethnos Journal of Anthropology* 81(3): 535–564.
- Hyvärinen, Pieta (tulossa) "Ruoantuotannon ristiriitoja rikkaruohonjuuritasolla. Kitkeminen työnä, tiedontuotantona ja tulevaisuuksien tekemisenä". *Sukupuolentutkimus*.
- Häkkinen, Kaisa (2016) *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Sanoma Pro, Helsinki.
- Ingold, Tim (2003) "Sfäärien soitosta pallojen pinnalle: Ympäristöajattelun topologiasta". Suom. Ville Lähde. Teoksessa Haila & Lähde (toim.) *Luonnon politiikka*. Vastapaino, Tampere, 149–169
- King, Katie (2014) "Media in Transcontextual Tangles: why it matters". Berlin Memorial Lecture, Purdue University, 23. lokakuuta. löytyy osoitteesta <http://tangle matters.blogspot.fi/2014/09/media-systems-are-not-area-of-study.html>
- Law, John (2015) "What's wrong with a one-world world?". *Distinktion: Journal of Social Theory* 16(1): 126–139.
- Law, John & Urry, John (2004) "Enacting the Social". *Economy and Society* 33(3): 390–410.
- Lenton, Timothy M. (2011) "Early warning of climate tipping points". *Nature Climate Change* 1, 201–209.
- Lövbrand, Eva, Beck, Silke, Chilvers, Jason, Forsyth, Tim, Hedré, Johan, Hulme, Mike, Lidskog, Rolf & Eleftheria Vasileiadou (2015) "Who speaks for the future of Earth? How critical social science can extend the conversation on the Anthropocene". *Global Environmental Change* 32, 211–218.
- Lorimer, Jamie (2017) "The Anthro-scene: A guide for the perplexed". *Social Studies of Science* 47(1): 117–142.
- Love, Heather (2010) "Truth and Consequences: On Paranoid Reading and Reparative Reading". *Criticism* 52(2): 235–241.
- Lummaa, Karoliina (2014) "Antroposeeni ja objektien ekologia. Ihmisen luontosuhde humanismin jälkeen". Teoksessa Karoliina Lummaa ja Lea Rojola (toim.) *Posthumanismi*. Eetos, Turku, 265–288.
- Macy, Joanna & Johnstone, Chris (2012) *Active Hope. How to Face the Mess We're in without Going Crazy*. New World Library, Novato CA.
- Malm, Andreas, & Hornborg, Alf (2014) "The geology of mankind? A critique of the Anthropocene narrative", *The Anthropocene Review* 1(1): 62–69.
- Massey, Doreen (2008) *Samanaikainen tila*. Suom. Janne Rovio. Vastapaino, Tampere.
- Mikkonen, Jukka (2013) "Mietteitä metsäpolulta ja tuliskan äärestä – näkökohtia puulämmytyksen filosofialta". *niin & näin* 4/13, 35–42.
- Moore, Jason (2016, toim.) *Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism*. PM Press, Oakland.
- Morton, Timothy (2007) *Ecology without Nature. Re-thinking Environmental Aesthetics*. Harvard University Press, Cambridge MA.
- Morton, Timothy (2015) *Dark Ecology. For a Logic of Future Coexistence*. Columbia University Press, New York.
- Mustonen, Tero (2009) *Karhun väen ajast-aikojen avartuva avara. Tutkimus kolmen euraasian luontaistalous-yhteisön paikallisesta tiedosta pohjoisen ilmastonmuutoksen kehyksessä*. Akateeminen väitöskirja. Joensuun yliopisto, yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta.
- Paronen, Samuli (2000/1974) *Maailma on sana. Mietteitä*. Otava, Helsinki.
- Pelling, Mark & Dill, Kathleen (2010) "Disaster politics: tipping points for change in the adaptation of socio-political regimes". *Progress in Human Geography* 34(1): 21–37.
- Puig de la Bellacasa, María (2012) "Nothing comes without its world': thinking with care". *The Sociological Review* 60(2): 197–216.

- Pylkkö, Pauli (1998) "Suomen kieli on vetäytymässä ja jättämässä meidät rauhaan toisiltamme". *niin & näin* 1/98, 44–49.
- Pylkkö, Pauli (2009) *Luopumisen dialektiikka*. Uuni, Taivassalo.
- Reddy, Elizabeth (2014) "What Does it Mean to do Anthropology in the Anthropocene?". *Platypus. The Castac Blog*. <http://blog.castac.org/2014/04/what-does-it-mean-to-do-anthropology-in-the-anthropocene/>
- Roelvink, Gerda, St. Martin, Kevin & Gibson-Graham, J.K. (2015, toim.). *Making Other Worlds Possible. Performing Diverse Economies*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Rose, Gillian (1997) "Situating knowledges: positionality, reflexivities and other tactics". *Progress in Human Geography* 21(3): 305–320.
- Safri, Maliha & Julie Graham (2015) "International Migration and the Global Household: Performing Diverse Economies on the World Stage". Teoksessa Roelvink, Gerda, St. Martin, Kevin & Gibson-Graham, J.K. (toim.) *Making Other Worlds Possible. Performing Diverse Economies*. University of Minnesota Press, Minneapolis, 244–268.
- Salminen, Antti (2015) *Kokeellisuudesta. Historiallisesta avantgardesta jälkifossiiliseen elämään*. Poesia, Helsinki.
- Salminen, Antti & Tere Vadén (2013) *Energia ja kokemus. Naftologinen essee*. niin & näin, Tampere.
- Scranton, Roy (2015) *Learning to Die in the Anthropocene: Reflections on the End of a Civilization*. City Lights Publishers, San Fransisco.
- Sedgwick, Eve Kosofsky (2003) *Touching Feeling. Affect, Pedagogy, Performativity*. Duke University Press, Durham NC.
- Sundberg, Juanita (2014) "Decolonizing posthumanist geographies." *Cultural geographies* 21(1): 33–47.
- Swyngedouw, Erik (2015) "Depoliticized environments and the promises of the Anthropocene". Teoksessa Raymond L. Bryant (toim.) *The International Handbook of Political Ecology*. Elgar, Cheltenham, 131–145.
- Todd, Zoe (2015) "Indigenizing the Anthropocene". Teoksessa Heather Davis & Etienne Turpin (toim.) *Art in the Anthropocene Encounters Among Aesthetics, Politics, Environments and Epistemologies*. Open Humanities Press, Lontoo, 241–254.
- Torvinen, Juha (2014) "Musiikin filosofisuus ympäristöongelmien aikakaudella." *Agon* 4/2014. < <http://agon.fi/article/musiikin-filosofisuus-ymparistoongelmien-aikakaudella/>>
- Tsing, Anna Lowenhaupt (2015) *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton University Press, Princeton.
- Vadén, Tere (2000) *Ajo ja jälki. Filosofisia esseitä kielestä ja ajattelusta*. Atena, Jyväskylä.
- Vadén, Tere (2006) *Karhun nimi. Kuusi luentoa luonnosta*. niin & näin, Tampere.
- Vainio, Tiina (2002) "Khii, kirjoitus ja talous. Femininisen rajalla". *niin & näin* 2/02, 78–83.
- Vehviläinen, Marja (2015) "Syömisen politiikka arjessa". Teoksessa Sari Irni ym. (toim.) *Muokattu elämä. Teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Vastapaino, Tampere, 305–341.
- Walker, Jeremy & Cooper, Melinda (2011) "Genealogies of resilience: From systems ecology to the political economy of crisis adaptation". *Security Dialogue* 42(2): 143–160.
- Wiegman, Robyn (2014) "The times we're in: Queer feminist criticism and the reparative 'turn'". *Feminist Theory* 15(1): 4–25.
- Yusoff, Kathryn (2015) "Queer Coal: Genealogies in/of the Blood". *philoSOPHIA* 5(2): 203–229.
- Yusoff, Kathryn (2016) "Anthropogenesis: Origins and Endings in the Anthropocene". *Theory, Culture & Society* 33(2): 3–28.